

1. Juni 2023

Et Centrum-Venstre Tidsskrift

Indholdsfortegnelse:

Introduktion og Begreb;

- 1. En verden udenfor Verona, Jan Helbak (s. 3)**
- 2. Den nødvendige politik? Jan Helbak (s. 4-7)**

Artikler:

- 3. SVM regeringens politiske råderum, Jan Helbak (s. 8-17)**
- 4. Stresstest af den danske aftalemodel, Bent Gravesen (s. 18-31)**
- 5. Latinamerika slår til igen – igen! Indledning til temasektion om den ”anden lyserøde bølge”, Carsten Jensen (s. 32-36)**
- 6. Fra Venstrepopulisme til antipopulistiske højreekstremisme. En argentinsk rejse, Paula Biglieri (s. 37-43)**
- 7. Bolivia – landet med verdensrekord i militærkup, Mikael Bjerrum (s. 44-49)**
- 8. Ambitiøse fredsinitiativer møder stor modstand i Colombia, Mogens Pedersen, Merete Hansen (s. 50-55)**
- 9. Vestens reaktion på Lolas tale om Ukraine viser Det Globale Syds magt, Nanuella Libardi (s. 56-59)**
- 10. Lula, Brasilien og krigen i Ukraine, Bruno Cava (s. 60-68)**
- 11. Latinamerikas præsidentielle venstrepopulisme. Ernesto Laclau og den første lyserøde bølge, Carsten Jensen (69-78)**

Introduktion:

En verden udenfor Verona

Af Jan Helbak, medlem af Kritisk Debats redaktion

Introduktionen til dette nummer af Kritisk Debat vil blive ganske kort. Det skyldes, at vi har valgt at fylde størsteparten af nummeret med et tema om Latinamerika og den venstrepopulistiske bølge. Og som indledning til temaet bringes en kort præsentation af de enkelte temaer og forfattere.

Indenfor Veronas mure bringer vi to artikler fra de hjemlige himmelstrøg. Den første artikel analyserer SVM regeringens politiske råderum og konkluderer, at de indre politiske modsætninger i regeringen "hen over midten" reflekterer modsætninger og spændinger ude i samfundet, der er så store, at den for at fastholde sin legitimitet for det første må holde liv i de mange og skiftende krisefortællinger og heraf afledte krav om national samling og for det andet undgå større politiske udspil, der ikke er klaret af i statsapparatet og netværket af "eksperter". Der er ikke andre organisationer, institutioner eller forsamlinger til at støtte regeringen. Kompromisarbejdet ligger først og fremmest internt i regeringen og først i anden række i Folketinget.

Den anden artikel analyserer OK-23 som stresstest for "den danske model". Svaret er ikke enkelt. Og i hvert fald ikke et ja eller et nej. Selv om forhandlingsresultatet blev stemt hjem med stor majoritet, og forhandlerne blev hjulpet af de forudgående protester mod regeringens "Bededagstyveri", lurer de fremtidige problemer neden under resultatet. Succesen og bestandigheden er nemlig først på plads, hvis fagbevægelsens mange tillidsrepræsentanter bliver i stand til at hente gode resultater hjem ved de lokale forhandlinger, og det sker på en måde, der ikke øger lønspredningen på det private overenskomstområde. Hvilket dels vil skade grundlaget for solidariteten, øge splittelsen og opslutningen bag de generelle overenskomst- og lønforhandlinger og dels svække den ønskede mobilitet på arbejdsmarkedet.

Efter disse to artikler følger som sagt seks artikler om Latinamerika. Begrebskommentaren drøfter vendingen fra Bjarne Corydon: "den nødvendige politik", som venstrefløjen igen og igen angriber.

Begrebskommentar:

Den nødvendige politik?

Af Jan Helbak, medl. Af Kritisk Debats redaktion

Udtrykket den nødvendige politik bruges i dag som en kritisk markør på venstrefløjen som opposition til flere regeringsudspil f.eks. i forbindelse med finanslovsdebatten. "Vi accepterer ikke den nødvendige politik". "Der er altid et valg, derfor afviser vi bl.a. Socialdemokratiets påstand om, at der er tale om den nødvendige politik". Sådan har det lydt mange gange i den politiske debat op til og efter valget.

Uanset der kan være gode grunde til kritikken, er udtrykket som kritisk markør behæftet med ét stort problem. Begrebets modsætning. Når man vender sig mod påstanden om den *nødvendige politik*, er svaret så, at man kan acceptere den unødvendige politik?

Finansminister Bjarne Corydon formede udtrykket den *nødvendige politik* som fast bestanddel i den politiske debat med Thorningregeringens parlamentariske grundlag, hver gang dets kritik skulle tilbagevises. Siden er vendingen blevet almindeligt anvendt på venstrefløjen især, når det gjaldt uenigheder med Socialdemokratiet.

Men når nu man ikke fornuftigt kan argumentere for den *unødvendige politik* mister vendingen den *nødvendige politik* en egentlig udsagnsværdi. Kritikken af den politik, der fremstilles som nødvendig må logisk rette sig mod det, der går forud for og skaber nødvendigheden. Nemlig præmissen og interessegrundlaget, idet den *nødvendige politik* i sin indre logik altid er nødvendig i forhold til noget, og det er dette noget, der er interessant og bør være kritikkenes genstand.

Når Bjarne Corydon fremlagde den førte finanspolitik, der bl.a. resulterede i forringelser af velfærdsydelserne ved at forringe kommunernes og regionernes økonomi, som nødvendig, kan han have haft ganske ret i sin påstand.

EU's top havde for at forsvare euroen og Unionens sammenhængskraft efter finanskrisen i 2008 og sikre hele det finansielle marked mod nedsmeltning truffet beslutning om en hård krisepolitik, der skulle binde alle medlemslande til en stram finanspolitik og en fælles pengepolitik. Hvis det skulle koste i arbejdspladser og almindelig velfærd, måtte det være prisen. Det blev konkret

til Finanspagten og række andre ”pagter”, hvis formål var at hindre de nationale regeringer i at føre ”en uansvarlig” kontracyklisk finanspolitik og tvinge medlemsstaterne til at overholde de vedtagne konvergenskrav. Disse politiske beslutninger, der var i modstrid med Socialdemokratiets og SF’s valgslogans i 2011, udgjorde grundlaget for Thorningsregeringens *nødvendige politik*. Om de politiske beslutninger i Rådet og Kommissionen var fornuftige eller ej, og om de kunne have været anderledes, kan alene afgøres ved at henvise til, hvilke økonomiske og sociale interesser der skulle varetages.

Begribeligvis er det netop her – i forhold til præmissen – kritikken skal sættes ind. Kritikken skulle i pågældende tilfælde være rettet mod eurokonstruktionens institutionelle set up, dvs. mod fraværet af en finanspolitisk overbygning, mod fraværet af betydelige udligningsordninger, mod den alt for svage regulering af finanssektoren og som konsekvens den voksende ulighed mellem ”Syd” og ”Nord” i Unionen. Bjarne Corydons *nødvendige politik* bl.a. som argumentation for at indføre budgetloven ”som det nødvendige grundlag for finanspolitik” i Danmark havde som rationale nødvendigheden af at redde finanssektoren for at genoprette den monetære stabilitet og Unionens sammenhængskraft – på finanskapitalens præmisser.

Det ironiske er så, at når de politiske partier her i 2023 diskuterer finanspolitik og ganske snart en ny økonomisk aftale med kommuner og regioner, henvises der hvad angår politiske muligheder i alt væsentligt til ”det økonomiske råderum”, som er en vilkårlig økonomisk teoretisk abstraktion afledt af datidens opstramning af konvergenskravene. Netop indbygget som definition af grænseværdierne i ”det økonomiske råderum”. Faktisk anvendes begrebet helt ud i den enkelte kommune og sine steder i de respektive forvaltninger. På den måde er Bjarne Corydons *nødvendige politik* blevet den faktisk førte politik. Også af dem, der kritiserede *den nødvendige politik*.

SVM regeringen fører også den *nødvendige politik*, og det kan den jævnfør ovenstående ikke kritiseres for. De mange kriser – polykriser (statsministerens yndede scenarie) – der vælter ind over Vesten, herunder Danmark og truer samfundsstabiliteten kræver national samling, en fast regeringsførelse og statsintervention på næsten alle samfundslivets områder, som vi ikke har været bekendt med i flere årtier. Ruslands invasion af Ukraine. Truslen mod de europæiske værdier og det Vestlige demokrati. Pandemien. Inflationen. De globale fri markeds kræfters trussel mod sikkerheden. Cyberkrigen og miljøtruslen er sammenlagt så voldsomme udfordringer, at særinteresser bør sættes i historisk parentes. Legitime klasseinteresser, sociale hensyn mv. må vige for den ene store udfordring, det er, at få løst komplekset af kriser, der truer samfundsstabiliteten.

Ud fra den præmis er regeringsdannelsen fornuftig. Midten i det politiske spektrum er omdannet til en fast regeringskoalition, der kan holde fløjene i skak og udelukke dem fra den helt store indflydelse på den førte politik. På den måde kan den påståede nødvendige politik også realiseres som den faktisk førte politik.

Men hvad hvis præmissen bag SVM regeringsdannelsen og det politiske grundlag ikke er rigtigt eller bare acceptabelt? Hvis den nationale samling og sikkerhedsspøgelset ikke er andet end en defensiv politisk konstruktion? Så falder præmissen sammen bag den *nødvendige politik*. Med andre ord er det ikke hævdelser af *den nødvendige politik*, oppositionen skal angribe men den bagved liggende præmis.

Er det eksempelvis rigtigt, at Ukraine kæmper for hele Vestens værdigrundlag, demokrati og retsstat, hvorfor det giver mening at overføre 7.1 mia. kr. til en "Ukrainefond", som ellers kunne være tilflydt kommunerne med hensigt om at fastholde velfærdsydelseens niveau? Er det en sandhed, at verden er delt mellem demokratier og autokratier?

Er det korrekt, at den høje inflation, som finansministeren tilskriver krigen i Ukraine og et massivt efterspørgselspres, eller er inflationen i virkeligheden forårsaget af faldende investering og lav produktivitet under den neoliberale epoke kombineret med centralbankernes massive pengeudpumpning for at redde finanssektoren efter 2008 og helt frem til midten af 2022?

Er sikkerhedstruslen globalt af et sådant omfang, at det i dag er nødvendigt at gøre op med fire årtiers "frimarkedspolitik" og politisere/militarisere markedet?

Hvis dertil lægges antagelserne om Ruslands og Kinas voksende trussel mod de Vestlige demokratiers grundværdier og hele økonomiske grundlag, herunder deres konstante undergravende virksomhed indenfor den digitale industri, er det vel indlysende, at det er nødvendigt at indskrænke produktions- og distributionsfriheden, begrænse pressefriheden og retssikkerheden med henvisning til rigets sikkerhed.

Og sådan kunne man blive ved med at opliste spørgsmål til de verserende præmisser, og hvor det politiske resultat ville være en offentlig diskussion med Mette Frederiksen og hele regeringen om sandhedsværdien af deres krisefortælling og krav om national samling.

I tillæg fremføres det, at den historisk komplekse situation tilsiger, at politiske beslutninger skal gennemføres i et øget tempo og i alt væsentligt bygge på eksperter og forskeres evidensbaserede anbefalinger, hvorfor der næppe kan fremføres alternative demokratisk afprøvede politiske beslutninger af realpolitisk værdi. Uanset hvad de forskellige politiske partier og opinionen udenfor Christiansborg end måtte mene. I så fald må man anerkende, at SVM regeringen og statsministerens påstand om, at den fremførte politik er *den nødvendige politik*, er korrekt.

I tilgift må man så også acceptere, at det moderne demokrati ikke har ret meget andet at byde på end virkeliggørelsen af økonomen Joseph Schumpeters maxime: at demokrati intet andet er end borgernes formaliserede og regulerede konkurrencevalg af deres ledere. Regeringer *for* folket og ikke *ved* folket.

Mener man derimod, at hele det fremlagte verdensbillede som grundlag for den *nødvendige politik* på ingen måde har universel autoritet men alene udgår fra bestemte klasseinteresser og de politikmuligheder, der dominerer samfundsindretningen, er det her kritikken skal sættes ind som forudsætning for at fremlægge en alternativ *nødvendig politik*, hvorved begrebet *den nødvendige politik* strengt taget bliver meningsløst.

Begrebet *den nødvendige politik* kan ikke opløses og forkastes gennem udkældning men alene ved kritisk at opløse præmissens påståede gyldighed og påvisning af, at den som udgangspunkt tegner ganske bestemte klasseinteresser, der politisk legitimt kan betvivles og modgås af andre klasseinteresser og således genetablere begrebet politik som demokratisk arena for de forskellige samfundsklassers og grupper kamp for at gøre deres interesser til generaliseret fællesinteresse.

SVM regeringens politiske råderum

Af Jan Helbak, medl. Af Kritisk Debats redaktion

I april udgaven af Kritisk Debat bagte vi en artikel af Nicolai von Eggers om SVM regeringen med titlen. "Ny stabilitet?". Det korte svar i nærværende artikel er – nej. SVM regeringen har et begrænset politisk råderum. Ikke forårsaget af en stærk opposition men af indre modsætninger og de tre partiers respektive politiske begrænsninger.

"Sikkerhed gennem usikre tider"

Det var Mette Frederiksens valgslogan op til valget i 2022. Det var koblet til hendes gentagne appel om en bred regering hen over midten, som første gang blev lanceret på grundlovsdagen. Ca. tre måneder efter Ruslands invasion af Ukraine og midt i det parlamentarisk/juridiske opgør om "Minksagen".

Små tre år forinden kunne Socialdemokratiet i 2019 danne en mindretalsregering med SF, Radikale og EL som parlamentarisk grundlag funderet på et moderat "forståelsespapir". Der skulle gøres op med den tidligere Socialdemokratiske regerings "nødvendige politik", med den EU dikterede krisepolitik og med den "syge kapitalisme", som Peter Hummelgård formulerede det. Som hovedsageligt var forårsaget af finanssektorens ødelæggelse af sund markedspolitik med sunde produktive investeringer. Kommunerne skulle have et økonomisk løft, og der skulle rettes op på 15 års underfinansiering af sundhedssektoren.

Den socialdemokratiske regering kom godt fra start. Men reformsporet blev afsporet af Covid-19 pandemien. Al legitim interessekamp og interessevaretagelse blev begravet. Kravet var national samling om en stærk stat. Stærk nok til på alle område at bekæmpe pandemien. Regeringen handlede hurtigt og effektivt. Fik de ønskede flertal i Folketinget på plads og opbakning fra befolkningen.

Det gik lige indtil, minksagen begyndte at rulle. At regeringen havde begået en juridisk forseelse i sin iver efter at få slået den smittespredende minkbestand ned var reelt det mindste problem. Det største problem var, at regeringen uden tøven havde udfordret den grundlovssikrede private ejendomsret. Og kunne det ske uanfægtet i en situation, hvornår kunne det så ske i en anden. For eksempel i forbindelse med miljøindsatsen, som, om man vil det eller ej, kræver drastiske indgreb i markeds kræfterne og den bagved liggende ejendomsret.

Det perspektiv fik det borgerlige Danmark op af stolene, herunder pressen og det juridiske parnas og selvsagt den borgerlige opposition i Folketinget. (erhvervslivet sætter pris på nationalisering af risiko og gæld men kræver armlængde fra profitten. Frit efter Vivek Aslam Chibber).

Men kritikken fra de borgerlige havde måske været til at overse, havde det ikke lige været for den lunkne støtte fra det parlamentariske grundlag og dets accept af kravet om en pseudojuridisk undersøgelse af forløbet som alternativ til en reel politisk konfrontation i Folketinget.

Mette Frederiksen og med hende hele den Socialdemokratiske regering lærte på ganske få uger eller måneder, hvor grænsen for den politiske samhørighed går, når erhvervslivets interesser udfordres. Dvs. grænsen for, hvor langt regeringen fremover ville kunne gå i opgøret med den ”syge kapitalisme”. Den nye Socialdemokratiske linje fra 2019 ville prompte få konsekvenser, som man i partiets top ikke havde kalkuleret med. Et tilbagetog var nødvendigt, og det er det, vi er midt i nu.

Bedre skulle det ikke blive for den Socialdemokratiske regering, at de Radikale med en udmelding i foråret tvang Mette F til at udskrive valg senest ved Folketingets åbning efteråret 2022. Med sådanne politiske venner og den reelle manglende mobilisering bag den Socialdemokratiske regering traf partiets topledelse det logiske valg. At gå efter en flertalsregering, hvor regeringen ikke var afhængig af et svagt parlamentarisk grundlag, der alligevel ikke kunne bruges i det store spil, når det var nødvendigt. Det logiske valg af ”en regering hen over midten” blev ydermere gjort realistisk som strategi, fordi den politiske højrefløj var opdelt i hinanden frastødende atomer.

Trusselsbilledet fra Covid-19

Det realpolitiske og erfaringsmæssige grundlag for Mette F’s strategiske kunne partitoppen dels hente fra Covid-19 og aktuelt legitimere med Ruslands invasion af Ukraine, sanktionspolitikens voldsomme negative indflydelse på energisituationen i hele Europa, en hurtigt voksende inflation, usikre forsyningskæder og nedenunder det hele en skærpet klimakrise. Som Mette F senere udtrykte det (måske en kende overdrevet), stod landet overfor en ”polykrise”, som krævede national samling og opgør med alle særinteresser (med adresse til arbejdsmarkedets parter). Det var også et slet skjult budskab til partiets eget bagland om at holde sig i ro og acceptere det uacceptable.

Som sådan lå valgkampssloganet lige for – ”Sikkerhed gennem usikre tider”, og kunne man have tilføjet: ”Derfor en regering hen over midt, der vil tage de upopulære beslutninger, som de interessebærende partier ellers ikke ville

kunne”. Eller mindre florumvundet; blokpolitik er forbeholdt perioder med stabilitet. Kort sagt blokpolitikken forstået som snæver fordelingspolitik.

Truslerne udefra

Under og især efter dannelsen af SVM regeringen er der tilstødt flere betydelige og langtidsvirkende usikkerhedsfaktorer. Den skærpede konfrontation mellem G7 landene + EU og Kina, hvor ingen i EU rigtig kan finde ud af, hvordan de modsætninger og de internt modstridende interesser skal håndteres. Den voksende nationalisme og protektionisme, der nedenunder Vestens enhedsfront mod Rusland og til dels Kina, truer med en handelskrig mellem USA og EU, og mellem USA og Japan og Sydkorea (faktisk er den allerede i gang). USA bruger for tiden alle midler for at redde amerikansk kapitalisme og ikke mindst sit tidligere politiske-militære- og finansielle hegemoni. Også selv om inddæmningspolitikken overfor Kina og sanktionspolitikken overfor Rusland og en række andre lande ifølge IMF's prognoser svækker den globale vækstrate og bringer kaos i de globale forsyningskæder.

Så rimeligvis har Mette F's diagnose noget på sig. Men en sådan er ikke nødvendigvis garant for en korrekt behandling. Og det er her det indskrænkede *politiske råderum bliver afgørende*.

Problemerne indefra

SVM regeringen, der blev til efter et langt opslidningsforløb, hvor alle de indbyrdes konflikter og spændinger indenfor henholdsvis højre- og venstreoppositionen blev åbenlyst, kunne fremlægge et meget detaljeret og nok så meget fuldstændigt visionsløst regeringsprogram. Et teknokratprogram, der mere skulle vedligeholde det eksisterende fremfor at skabe langsigtet politisk stabilitet og velfærd. Og et program, der først og fremmest havde sikkerhedspolitik og udbuds- og skattepolitik øverst på dagsordenen, samt og ikke mindst en stram finanspolitik. Regeringens 79 lovforslag, som skal fremsættes i 2023, belastes hverken af visioner eller tyngde.

Danmark skulle opruste for at indfri Natos 2 procents krav og løbende opskalere bidragene til Kiev og det samlede forsvar mod Ruslands overgreb og trussel mode hele Europa. Af samme grund skulle flere i arbejde og St. Bededagen afskaffes – ”alle måtte bidrage i forsvaret af Vestens værdier”. Afskaffelse af St. Bededag og statsindgreb i aftalegrundlaget på arbejdsmarkedet var et politisk vovestykke, hvis realøkonomiske betydning er lig nul, men hvis grænsesættende signalværdi har været afgørende. Rækkevidden af den nationale offervilje skulle efterprøves og hvert parti i regeringen skulle have en styrkemærke i ”partivinduet”. Hvor voldsom og

dybtgående ville reaktionen være i fagbevægelsen? Og ville der rejse sig en større massebevægelse?

Den nationale offervilje blev udfordret. Men heller ikke mere – i første omgang. Fagbevægelsen krøb til korset. Rasede og koncentrerede så kræfterne om OK-23, og protestbevægelsen udeblev som andet end isolerede skvulp. Men regeringen havde få trukket sin egen grænse op og af mere substantiel betydning bragt sig i en fremmedgjort position overfor befolkningen. En langt større fremtidig trussel end rumlerierne i oppositionen og i fagbevægelsens top.

Regeringen er allerede nu langt fremme i forbruget af den ”nationale trygheds” kredit. Den lever med usikkerheden om, hvor længe katastrofortællingen vil kunne underbygge og fastholde befolkningens tilslutning til national samling og holde de underliggende interessemodsætninger i samfundet udenfor Christiansborg i ave. (efter OK-23 kommer de lokale lønforhandlinger, utilfredsheden i kommunerne, lastbilde demonstrationer osv.).

Det er den ene side af mønten. Den anden side tegnes af regeringens egen indre svaghed. Når det overhovedet lykkedes at skabe SVM regeringen, er bagtæppet, at Venstre forud og efter valget fremstod som et stærkt splittet parti, hvor dets to yderfløje var brudt ud og blevet til henholdsvis Danmarksdemokraterne og Moderaterne. Begge nye partier hver især bygget op omkring karismatiske politikere men uden partiorganisation og et solidt bagland. Det tilbageblevne Venstre var blevet voldsomt svækket efter valget i 2019 og yderligere i valgkampen i 2022. Partiet og partiets ledelse kunne se tilbage på en nedadgående skæbne ikke mindst forårsaget af udtyndingen af den neoliberale doktrins greb og politiske dominans. Altså et Venstre uden politisk ideologisk styrke og bud på fremtidens politik.

Socialdemokratiet er i dag stort set placeret i samme situation, fordi partiet reelt ikke havde hverken modet eller viljen til at gennemføre det opgør med neoliberalismen, som partiet ellers havde annonceret i 2019. Heller ikke Socialdemokratiet og partitoppen kan i dag gøre krav på en dyb og loyal forankring i partiets traditionelle vælgergrundlag og egen partiorganisation.

Moderaterne er i det store og hele en enhedshær bygget op omkring Lars Løkke Rasmussen, hvis hele rationale er ”moderat pragmatisme” uden egentlig politisk retning – politik som teknik. En velegnet position som medierende politisk kraft i regeringen, hvis ellers de to andre partier kunne udvise fordums styrke og indflydelse i befolkningen. Hvilket som bekendt

ikke er tilfældet. I det spil er Moderaterne i virkeligheden mest sårbare, fordi det er begrænset, hvad partiet kan præstere af egen kraft.

Kort sagt en regering, der hverken baserer regeringsførelsen på en stærk opbakning i befolkningen eller på solide partiorganisationer med stærk repræsentation eller i omvendt form med overbevisende præsentation af regeringens politik. Regeringens politik hverken skabes eller præsenteres i de tre regeringspartiers bagland.

Med SVM regeringen er politik for alvor blevet et statsforetagende.

Regeringens problem er således, at den som koalitionsregering ”hen over midten” på den ene side skal forene uforenelige klasseinteresser men af samme grund på den anden side må forlade sig på teknokrater, kommissioner og den intellektuelle elite for at udvikle og legitimere sin politik.

I virkelighedens verden indebærer den situation, at den siddende regering i de fleste politiske udspil helt ned i småtingsafdelingen må afbalancere positionerne for at forbygge åbne konflikter, og hvor alle tre partier som konsekvens vil være afskåret fra at hente støtte ude hos deres egne partiorganisationer eller de interesseorganisationer, som de hver især traditionelt har hentet støtte og politisk legitimitet fra. SVM regeringen er helt og aldeles afhængig af statsapparatet og dets politisk-intellektuelle nomenklatur. Indkaldelse af arbejdsmarkedets parter til ”permanente” trepartsforhandlinger vil kun i begrænset omfang kunne opfange spændingerne og interesse modsætningerne. Allerede i efteråret 2023 skal trepartssamarbejdet stå sin prøve, når OK-24 på det offentlige arbejdsmarked forberedes.

Sagt på en anden måde kan regeringen i det store og hele kun handle med en lukket politisk dagsorden og således øge afstanden til den befolkning, som den i demokratisk selvforståelse skulle repræsentere.

SVM regeringens held er her og nu højre- og venstreoppositionens svaghed og fraværet af politiske alternativer og konkurrerende koalitioner.

Det snævre politiske råderum

Om det eksempelvis drejer sig om en uddannelsesreform, en sundhedsreform, et opgør med bureaukratiet, skabelse af øget lokal/kommunal selvbestemmelse, en finanspolitik gearret efter den demografiske udvikling, en rimelig førtidspension skal regeringen først igennem lange indre forhandlinger for at kunne melde politiske udspil og forligsmuligheder ud. Og det sker uendeligt langsomt og vagt. Moderaterne antyder muligheden af

at nedlægge regionerne i forbindelse med en Sundhedsreform. Det skaber usikkerhed om reformen, og hverken kommuner eller regioner ved, hvad resultatet bliver. Samme usikkerhed kan spores i forbindelse med Reformkommissionens udspil om fremtidens uddannelsesstige og ændring af de akademiske uddannelser.

Det eneste helt klare billede er, at regeringen kan samle et bredt flertal om et oppustet forsvarsforlig og en stram finanspolitik, der ikke er mere stram og ortodoks end, at der kan bevilges syv mia. kr. til en Ukraine-fond. (som i øvrigt kan øges efter behov). Så langt så godt. Men tilbage står, at der skal forhandles økonomiaftaler med kommuner og regioner, hvor problemerne på velfærdsområderne er så markante (især indenfor social- ældre- og sundhedsområdet), at de ikke længere gennem diskursive nørklieriger kan tales væk. Skandalerne står i kø, og regeringens svar er nærmest patetiske sidst set i forbindelse med kræftskandalen på AUH (Aarhus Universitets Hospital).

Hvis ikke finansministeren tilstår kommuner og regioner et langt større ”økonomisk råderum” til at dække de demografisk drevne udgifter her ved økonomiforhandlingerne, er der åbnet for, at både kommunalpolitikere og regionspolitikere offentligt omkostningsfrit kan undsige regeringen for ikke selv at blive hængt op på den forringede offentlige service. Mister regeringen også sin støtte her, vil den kun have trusselsbilledet at falde tilbage på og føre ”frygtens politik”. Der i regeringens talemåde kræver upopulære beslutninger. Hvis legitimitet står og falder med opbakningen fra det udviklede statslige politiske teknokrati og netværket af eliteinstitutioner. Altså en ny form for *den nødvendige politik* baseret på ”kompleks forskning”, der ikke tåler modsigelse ude i befolkningen. Lovgivningen er, som det stadigt oftere formuleres, for kompliceret til, at befolkningen og vælgerne forstår den. Forståelsen og grundlaget for lovgivningsarbejdet skal hentes fra professionelle kommissioner, undersøgelser og eksperter. En så massiv politisk evidens må partiernes tillidsmænd bøje sig for. Det samme gælder bredt i fagbevægelsen.

Forståelsen bliver – helt modsat de yndede fremstillinger, at demokrati i disse svære krisetider reelt ikke kan været andet end et oligarkisk styre valgt ved almindelig demokratisk stemmeret.

SVM regeringen kan af samme grund ikke skabe en ny stabilitet. Højst diktere en sådan og udskamme alle udenfor regeringen, der sår tvivl om stabiliteten og fornuften i regeringens aktuelle politiske tiltag.

Holder trusselsbilledet?

Holder det oppustede og situationsbestemte trusselsbillede. SVM regeringens eneste reelle ræson d'être, der kan begrunde og legitimere en regeringskoalition af modsatrettede politiske interesser "hen over den politiske midte"? Det samme spørgsmål stilles i bl.a. Tyskland, Frankrig og Italien, hvor det knager i regeringskoalitioner. De voldsomme interne riverier mellem de tre koalitionspartier i den tyske regering kan være et varsel om, hvad vi kan forvente vil ske i SVM regeringen, når de mere grundlæggende interessemodsætninger i og udenfor regeringen overtoner trusselssceneriet.

I regeringens nylig offentliggjorte økonomiske redegørelse anslås en forsigtig optimisme – men heller ikke mere. Dansk økonomi undgår antagelig en egentlig recession. Væksten skønnes til at blive 0.6 procent i 2023. Inflationen vil falde yderligere, og det ser ud til, at de finanspolitiske mål kan holdes selv med en vis lempelse af finanspolitikken. Den forudsigtelse åbner for muligheden af forøgede forsvarsudgifter og et øget råderum for kommuner og regioner ved økonomiforhandlingerne. Dvs. en afbalancering af "smør og kanoner". Kort sagt fremgår det af den økonomiske redegørelse, at der kan skabes en vis social stabilitet på trods af velfærdsomkostningerne ved det skærpede trusselsbillede og den massive støtte til krigen i Ukraine, som vi formelt ikke deltager i.

Men går man redegørelsen nærmere efter i sømmene, er prognoserne fyldt med forbehold overfor den globale økonomiske udvikling, og hvad der måske er lige så vigtigt, dokumenterer redegørelsen en bekymrende udvikling i den samlede produktivitet, investeringsrate og ikke mindst udsigten til en faldende "profitrate" i industrien (fremgangen i industrien kan alene tilskrives væksten i medicinalindustrien). Den økonomiske vækst skønnes i øvrigt først og fremmest at være drevet af privatforbruget i 2023. Samme billede som ifølge IMF ses i alle industrilande. Omvendt plages udviklingslandene samlet set af den stigende rentebyrde og øget gældstygde. Den globale vækst skønnes til omkring 2 procent, hvilket er lig stagnation, som kan forværres yderligere af Vestens omfattende sanktionspolitik – *økonomisk krigsførelse* – og dens negative konsekvenser for stabiliteten i de globale forsyningskæder og på de finansielle markeder.

Selv om beregningerne og prognoserne i regeringens økonomiske redegørelse skal tages med forbehold, skriver den sig ind i regeringspartiernes splittede fællesskab. På den ene side letter redegørelsen en smule på et af trusselsbillederne men skaber samtidig en forståelig forventning om, at når statsfinanserne er så sunde, som det angives, falder begrundelserne for en stram finanspolitik med en negativ finanseffekt bort. Kommuner og regioner

kan kræve mere ved økonomiforhandlingerne, og borgerne kan forvente, at de forskellige besparelsesreformer tages af bordet og erstattes af reformer med en tydelig velfærdspolitisk profil – uanset hvad den ene og den anden ekspertkommission anbefaler. For ikke at glemme de offentligt ansattes krav til OK-24.

Men som modvægt til den økonomiske redegørelses forsigtige optimisme og afsvækkelse af trusselsfortællingen, offentliggjorde udenrigsministeren en ny strategi for dansk udenrigspolitik. ”Pragmatisk idealisme, som Lars Løkke Rasmussen kalder strategien. Hvor ”vi skal se verden, som den er – ikke som vi ønsker”. Og verden er; ”*usikker, uforudsigelig og kompliceret*”. Så på trods af, at tilstanden i dansk økonomi ikke er helt så ringe, som forventet, tegner udenrigsministeren et billede af verden uden Verona, der taler for national samling, bred politisk opbakning til regeringens kurs og delegitimering af politiske særinteresser både i Folketinget og ude i samfundet.

I en kronik på Altinget skriver udenrigsministeren, at ”vi står overfor tre monumentale udenrigspolitiske opgaver”. Sikring af den Vestlige sikkerhedsstruktur og isolation af Ruslands ekspansionistiske trussel mod Europa og ødelæggelse af de Vestlige demokratiske værdier. Derfor skal Danmark bidrage til de hårdst mulige sanktioner og uforbeholden støtte til Ukraines frihedskamp. *Rusland må hverken vinde krigen eller freden.*

Den anden opgave er at forhindre, at Europa taber yderligere terræn på den globale scene. Selv om vi skal støtte den videre udbygning af Nato (og EU’s forsvarssamarbejde – hvad det end betyder), skal EU også geares til at handle selvstændigt i forhold til Afrika, Asien og Latinamerika. Dels for at styrke EU’s globale stilling (i forhold til hvem?) og dels for at begrænse Kinas ekspansion og øgede politiske og økonomiske indflydelse, der først og fremmest er vokset i Vestens fravær.

Lars Løkke Rasmussen afholder sig klogeligt fra at skitsere, hvordan, en kursændring skal gennemføres, men begrundelserne taler ikke for en øget respekt for udviklingslandene. Hele kronikken repræsenterer først og fremmest et nyt og tilpasset defensorat for Vestlig dominans. Tankegangen og hensigterne er i sig selv noget patetisk. Regeringerne i EU kan ikke blive enige om hverken forholdet til Kina, støtten til Ukraine, sanktionspolitikken og ikke mindst ændringer i EU’s politisk-økonomiske opbygning. Men sidstnævnte er uomgængelig, hvis EU’s højprofilerede *strategiske autonomi* skal omsættes til praktisk politik og udvikle kapaciteten til at handle som en seriøs geopolitisk spiller.

For det tredje mener udenrigsministeren, at de vestlige samfund skal geares til en ny form og sammenhængende form for globalisering, hvor han forsigtigt og ikke videre præcist henviser til truslen fra den voksende økonomiske nationalisme, protektionisme og militarisering af handlen. Og med god grund, for lige under den Vestlige enhedsfronts overflade er sammenholdet (ud over skåltalerne på G7 topmøderne) belastet af spændingerne mellem EU og USA og mellem USA og de store Asiatiske lande hvad angår statsstøtte og favorisering af egen industri. USA's ønske om at isolere Kina og svække landets økonomiske udvikling som global stormagt og konkurrent vil ikke lykkes men skabe ustabilitet på de globale markeder. For til forskel fra Rusland er den kinesiske økonomi og det kinesiske marked så dybt integreret i den globale økonomi, at de fleste økonomier i den Vestlige alliance ikke vil kunne holde til den afkobling af samhandlen, der konstant spøger i de politiske skåltaler. Eksempelvis når EU kommissionens formand Ursula von der Leyen dårligt at aflevere sit budskab om "de-risking" overfor Kina, før hun undsiges af regeringslederne i Tyskland, Frankrig, Spanien og Ungarn.

Moderne alliancepolitik forudsætter økonomiske gevinster. Sådan kalkulerer man også i de afrikanske, asiatiske og latinamerikanske lande: "hvad får vi ud af at støtte Vesten mod Rusland og Kina her og nu, og hvor blæser styrkeforholdets vinde hen på lidt længere sigt"? En forståelig og nyttig købmandslogik hos de store befolkninger, der i globaliseringens tidsalder ikke har fået meget ud af væksten, og nu oplever Vestens ledere bejle til deres støtte. Men hukommelsen er ikke kort, og mistroen har sat sig. I den sammenhæng kommer hverken Lars Løkke Rasmussen, Mette F eller Joe Biden ret langt med omkvædet om at værne om de Vestlige værdier som demokrati, en regelstyret verden (altid til fordel for de store Vestlige lande, bl.a. IMF og WTO), frihed og respekt for menneskerettighederne og folkeretten, som man indtil nu ikke har gjort meget for at fremme på de kontinenter hvis støtte, man har brug for nu – hvor kampen for at bevare Vestens dominans er i en tilspidset fase. I øvrigt hører Danmark til et af de lande, der bidrog til at tilsidesætte folkeretten i 2003 i "koalitionen af de villige" (Invasjonen af Irak).

Man kan roligt konstatere, at hvor regeringens økonomiske redegørelse svækker eller i hvert fald rykker ved regeringens trusselsfortælling, bliver den mere end styrket af udenrigsministerens foruroligende begrundelse for det strategiske skifte og Danmarks engagement på den globale scene og ikke mindst i EU, som indtil nu har splittet det hjemlige politiske landskab på kryds og tværs.

På den ene side har skiftende danske regeringer nidkært forfulgt en neoliberal politik i EU og bidraget til splittelsen mellem "Syd og Nord", og på den anden

side plæderer udenrigsministeriet nu for en ændring af EU's strukturelle arkitektur bl.a. ved at åbne for flere flertalsafgørelser for at styrke EU's sikkerheds- og udenrigspolitik. Omsat til politisk praksis skal det nok puste til de indre spændinger i SVM regeringen og konflikter i forhold til oppositionen på "begge sider af midten".

Og ikke mindst til beslutningerne om, hvordan Danmark skal stille sig til kommissionens forslag: Om fælles EU fond til finansiering af støtten til Ukraine gennem EU's centraliserede og forpligtende låneoptagelse. Om mulighed for øget statsstøtte til udvalgte industrier og vital infrastruktur. Om mulighed for en mere lempelig konvergenspolitik og om muligheden for en forceret optagelse af Georgien, Moldova og de resterende Balkanlande i EU ihukommende de store tilpasningsvanskeligheder, der var forbundet med indkøringen af de gamle Østlande

Afslutning

Skulle regeringen i morgen påbegynde virkeliggørelsen af den nye udenrigspolitiske strategi med alle de indre og skjulte modsætninger i virkelighedens verden, som det strategiske udspil dækker over, ville regeringens indre ustabilitet blive en ydre politisk realitet og sætte sig som fornyet splittelse dels i partilandskabet, i befolkningen og i de forskellige interesseorganisationer.

Med andre ord en yderliggørelse af den indre ustabilitet, der vil vokse proportionalt med en øget global institutionel, sikkerhedspolitisk og økonomisk ustabilitet, hvis Vestens globale magtdemonstration skal betales af landenes befolkninger, *fordi der ikke bliver råd til både "smør og kanoner"*. Alene Nato-alliancens økonomiske krigsførelse (sanktionspolitikken) og militære oprustning skaber allerede nu dybe indhug i velfærdsøkonomien og undergraver den globale finansielle stabilitet. Det er ved at blive en brændende platform at ligge inde med alt for mange dollaraktiver.

Det er ikke et spørgsmål om, men hvornår modsætningerne i samfundet og de brede vælgergruppers utilfredshed med levevilkårene, herunder bare de offentligt ansatte overenskomstforhandlinger i 2024 udfordrer krisefortællingens virkningskraft og udstiller SVM regeringens indre svagheder og begrænsede politisk råderum – og ikke mindst svækket politisk autoritet. Krisefortællinger har det med at vende sig til sin modsætning, når udløbsdagen overskrides og stiller spørgsmålet: hvad blev der af løsningerne? Er der nogen, eller kan regeringen ikke præstere andet end defensiv tilpasning?

Og så er der for alvor åbnet for politisk ustabilitet. For hvor skal de tre politiske ledere gå hen den dag, hvor regeringen ikke længere kan holde sammen på sig selv?

Stresstest af den danske aftalemodel

Bent Gravesen, medlem af Kritisk Debats redaktion

Da OK-forhandlingerne på det private område startede i begyndelsen af 2023, forudså Dansk Metals formand Claus Jensen, at det ville blive "de sværeste overenskomstforhandlinger i nyere tid". Måske?

Det viste sig så at blive en overenskomst for omkring 600.000 lønmodtagere på det private arbejdsmarked, der blev sikret med en med urafstemning med en tårnhøj stemmeprocent 59,3 procent, hvoraf hele 79 procent af de afgivne stemmer sagde ja til forhandlingsresultatet. Ved den lejlighed udtalte den daværende FH-formand Lizette Risgaard sig næsten rørstrømsk om, hvordan den danske aftalemodel havde klaret den svære opgave: "I en tid med enorm usikkerhed på grund af inflation og krig viser den danske aftalemodel sig stærkere end nogensinde." Med den danske aftalemodel kunne Claus Jensen & Co. klare selv de sværeste opgaver. Som Lizette Risgaard udtrykte det: "Den danske aftalemodel er jo ikke bare flyvske idealer og skåltaler. Det er lønmodtagere og arbejdsgivere, der mødes om et bord, taler om forskellighederne og bliver enige om et kompromis, alle kan se sig selv i. Det er ikke så indviklet, men det er svært. Og det er smukt, når det lykkes."

Men blev OK23 så virkelig den svære udfordring, Claus Jensen gav udtryk for, og viste OK23 virkelig, at den danske aftalemodel er så historisk stærk, som Lizette Risgaard sagde? De spørgsmål vil denne artikel forsøge at besvare.

De korte svar til den nysgerrige læser er: Ja og nej. Ja, OK23 var en svær opgave, en alvorlig test af den danske aftalemodel. Og nej, OK23-testen af den danske model identificerede alvorlige svagheder, fejl og mangler, som fagbevægelsen midt i al glæden over forhandlingsresultaterne gør klogt i at se i øjnene.

Dernæst den noget længere forklaring på de korte svar.

Med årene har 'den danske aftalemodel' mere og mere fået karakter af en tendentielt farlig idealforestilling om en slags arbejdsmarkedets særlige danske schweizerkniv, der rigtigt anvendt kan klare stort set enhver udfordring. I denne idealforestilling kan eventuelle problemer nærmest kun forkert anvendelse af den danske models redskaber. Ser man OK23 ud fra den type idealforestillinger, kommer man nærmest uundgåeligt til Lizette Risgaards konklusion. Ved OK23 brugte Claus Jensen & Co. jo den danske aftalemodels redskaber helt efter bogen. Ved hjælp af forhandling, forhandling og atter forhandling og helt uden storkonflikt, regeringsindgreb eller andet formåede parterne at indgå de nye overenskomster. Ergo var OK23 et vidnesbyrd om en bomstærk model, der kan klare selv de sværeste udfordringer.

Men der er god grund til at grave lidt ned under idealforestillingerne. Derfor ser denne artikel nærmere på, hvordan aftaleparterne i den danske aftalemodel rent faktisk tackelede de store udfordringer fra en usikker verdensøkonomi, et alvorligt inflationsstød mod lønmodtagernes realløn og et lovindgreb i overenskomsternes arbejdsnormbestemmelser i form af Store Bededagsindgrebet. Artiklen stiller spørgsmålstejn ved, om det nu også var den helt almindelige og korrekte brug af schweizerkniven, der sikrede så flotte resultater?

OK23 var en stresstest

Dansk Metals formand Claus Jensen havde ret, da han fortalte historien om ”de sværeste overenskomstforhandlinger i nyere tid”. Umiddelbart kunne det måske lyde som rituel teatertorden, da han indledte de egentlige overenskomstforhandlinger på industriområdet med denne karakteristik. Claus Jensen indrømmede da også selv, at det ikke var ikke første gang, han som den kloge forhandler, han er, kaldte det for svære forhandlinger. Den slags udtalelser er mere eller mindre et ritual i hans branche. Der skal varsles svære forhandlinger for at afstemme forventningerne med baglandet. ’Udsigt til svære forhandlinger’ er det kodeord, der fortæller baglandet, at de ikke skal forvente, at guldet ligger og flyder på forhandlingsbordet.

Men denne gang var det mere end det. Denne gang lå der vitterligt alt for lidt guld og ventede på forhandlingsbordet.

I lyset af en yderst usikker verdensøkonomi var Dansk Industri (DI) ikke uden videre indstillet på at give de store lønindrømmelser, der skulle til for bare at genoprette reallønnen. Ifølge statusrapporten fra det såkaldte statistikudvalg var udviklingen i reallønnen på DA-området -5,2 pct. i 3. kvartal 2022. Det skyldtes den ekstraordinært høje forbrugerpris-inflation (1). Selv om lønstigningstakten med inflationen var steget lidt, var det på ingen måde nok til at sikre lønmodtagernes realløn. Reallønsfaldet i 3. kvartal var tilmed den største nedgang i reallønnen i hele perioden siden 2005.

Alt dette viste allerede den første alvorlig svaghed i den danske aftalemodel. Ifølge modellen er det fagbevægelsens målsætning løbende at opnå en lønudvikling, hvor lønmodtagerne får inflationen dækket ind og oven i det opnår en reallønsstigning, der flugter med produktivitetsudviklingen. Den målsætning var på ingen måde blevet opfyldt i perioden op til overenskomstforhandlingerne i 2023. Medarbejdernes lønudvikling var slet ikke fulgt med den tårnhøje inflation og produktivitetsudviklingen. Selv i den forudgående lavinflationsperiode havde lønudviklingen ikke engang kunnet følge med produktivitetsudviklingen. Reallønnen var kun lidt og klart mindre end produktivitetsudviklingen.

Der var kort sagt røde tal på lønudviklingens bundlinje. Og det selv om virksomhederne i perioden havde fået deres i form af en ganske betydelig forbedring af både konkurrenceevne og indtjeningsmuligheder.

Ser man nærmere inflationen, havde fagbevægelsen været arbejdsmarkedets tjenstvillige duks. Fagbevægelsen havde slet ikke spillet den skurkerolle, som traditionel økonomisk teori ellers tiltænker den. Den lokale lønudvikling havde trods inflation og tårnhøj beskæftigelse været så beskeden, at der op til OK23 ikke var så meget som skyggen af tegn på den løn- og pris-spiral, som økonomer, nationalbanker og politikere ellers ynder at udpege til det onde dyr i inflationsåbenbaringen.

Inflationen var ifølge analyser fra bl.a. Det Økonomiske Råd altovervejende kommet udefra. En meget stor del af inflationen skyldtes ifølge flere internationale analyser slet ikke lønpres. Det var derimod virksomheder, der havde set deres snit til at udnytte den usikre internationale situation, de brudte forsyningskæder og prisstigningerne på energi, transport, mv. Markedsstærke virksomheder havde ifølge analyser med held udnyttet disse forhold til at skruer priser og dermed fortjenester og profitter i vejret (2).

Alt i alt så OK23 så således på forhånd ud til at blive en alvorlig stresstest af den danske aftalemodel. Nærmere bestemt en test af, hvor godt forhandlerne og aftalesystemet var i stand til at klare et økonomisk stød fra en usikker verdensøkonomi og et alvorligt inflationsangreb på lønmodtagernes realløn.

Den danske aftalemodel

Den danske aftalemodel bygger på en række antagelser og forestillinger om, hvad der er godt for en samfundsøkonomi som den danske. Modellen bygger på og begrundes ud fra en forestilling om, hvordan det samfundsøkonomiske økosystem kan og bør fungere. Grundforestillingen er, at fagbevægelsens løntilbageholdenhed og parternes selvregulering af løn- og arbejdsvilkår kan og bør bidrage til en stærk lønkonkurrenceevne og fred på arbejdsmarkedet. Løntilbageholdenhed skal danne grundlag for en høj beskæftigelse og store overskud i virksomhederne. Jobfest fremfor lønfest. De store overskud skal dernæst føre til produktive nyinvesteringer, høj produktivitet og fortsat jobfest. Det skal så i den sidste ende give god plads til en fortsat god lønudvikling i takt med inflation og produktivitetsudvikling. Jobfest med en fair del af kagen til medarbejderne.

Men det samfundsøkonomiske økosystem fungerer ikke nødvendigvis altid som ønsket. Stærk lønkonkurrenceevne uden høj produktivitet er ikke altid nok til høj beskæftigelse og store overskud. Selv hvis der generelt skabes store overskud, vil der hele tiden være virksomheder, der har tilstrækkelig meget markedsmagt (og/eller tilstrækkeligt svage/eftergivende lønmodtagermodparter) til ikke at give medarbejderne en fair lønudvikling, der matcher produktivitetsudviklingen.

Fagbevægelsen og den danske aftalemodel står i dag over for nogle af den slags problemer. Fagbevægelsen møder i dag en række kvalitativt anderledes samfundsøkonomiske udfordringer end for 40-50 år siden. En af dem er en kvalitativt anderledes inflation end den, som den danske models aktører var konfronteret tilbage i 1970'erne og 1980'erne.

I 1970'erne og 1980'erne, hvor grundlaget for den nuværende udgave af den danske aftalemodel blev lagt, blev inflation typisk forstået ud fra forskellige makroøkonomiske ubalancer (3). Ubalancerne og inflationen kunne ifølge denne forståelse let føre til en løn-prisspiral, når/hvis lønmodtagerne forsøgte at imødegå reallønsfald gennem øgede lønkrav, som virksomhederne så efterfølgende forsøgte at vælte over på priserne med yderligere inflation til følge. I 1970'ernes og 1980'ernes makroøkonomisk forståelse af inflation og inflationsdynamik var det derfor en særlig opgave for den danske aftalemodel. Fagbevægelsen og lønmodtagerne skulle acceptere og ved lønforhandlingerne medvirke til de nødvendige opbremsninger af økonomi og beskæftigelse. Opgaven for fagbevægelsen i det, der ligefrem fik navnet 'den nordiske inflationsmodel', var at affinde sig med eller direkte medvirke til forskellige former for politiske og aftalebestemte bremsere på reallønsudviklingen for på den måde at undgå løn-pris-spiraler til ugunst for bl.a. konkurrenceevne og betalingsbalance (4).

Den turbulente periode i 1970'erne og 1980'erne førte i slutningen af 1987 til den siden så berømte trepartsaftale om den såkaldte fælleserklæring, der stadig ligger til grund for den danske aftalemodel. I fælleserklæringen forpligtede aftaleparterne sig i endnu højere grad end tidligere til at arbejde for en styret lønudvikling, hvor lønstigningstakten skulle tage udgangspunkt i at styrke de mest konkurrenceudsatte virksomheders konkurrenceevne. Den danske lønudvikling skulle ifølge fælleserklæringen ligge i underkanten af de lande, som danske virksomheder primært konkurrerede med.

Selv om vore dages inflation på mange måder retteligen synes at skulle forstås ud fra helt teorier end dem, der dominerede i 1970'erne og 1980'erne, har det ikke ændret ved den nutidige forståelse og handlemåde. Aftaleparternes måde at tænke konsensus, aftaler og balancer bygger fortsat på fortidens makroøkonomiske tænkning og fælleserklæringens enighed om lønstyring efter de mest konkurrenceudsatte virksomheders konkurrenceevne. Det gjaldt også OK23-forhandlerne. De dansede fortsat til en gammel melodi, hvor inflationen sætter snævre grænser for lønudviklingen.

Dermed var det på forhånd givet, at forhandlerne måtte se det som meget svært at finde en balance, der både tog de 'nødvendige' hensyn til inflationsbekæmpelse og konkurrenceevne og samtidig gav lønmodtagerne en acceptabel reallønsudvikling. Risikoen for at skuffe medlemmerne for meget med deraf følgende risiko for storkonflikt, lovindgreb og utilfredse medlemmer var med andre ord til at tage og føle på.

Den danske models Akilleshæl: den lokale løndannelse

Udfordringen var i virkeligheden endnu større. Det, der de seneste årtier er blevet fremhævet som den danske aftalemodels kronjuvel, den lokale løndannelse, havde ikke fungeret godt nok set med lønmodtagerbriller.

Resultatet af fælleserklæringens danske aftalemodel var blevet en glidende decentralisering af løndannelsen, ikke mindst på det toneangivende

industriområde. Ifølge den udvikling i aftalemodellen skulle den lokale løndannelse være et vigtigt redskab til at sikre lønmodtagerne en reallønsudvikling, der målt i gennemsnitlige træskolængder fulgte produktivitetsudviklingen, så medarbejderne fik 'deres' del af produktivitetsudviklingen. Det skulle ikke mindst ske via lokale lønforhandlinger, der fleksibelt kunne afpasses efter den enkelte virksomheds forhold. Men sådan var det bare ikke gået i en årrække. Den samlede lønstigningstakt har de seneste 10 år haltet betydeligt efter stigningerne i virksomhedernes overskud, uden at lønmodtagerne har formået at ændre det via de lokale lønforhandlinger. Trods højkonjunktur og god beskæftigelse.

Når de lokale lønforhandlinger gav for lidt, forstærkede det uvægerligt kravene om større lønstigninger og indhentning af reallønsefterslæbet ved de centrale overenskomstborde. Også det var med til at gøre overenskomstforhandlingerne i 2023 til 'de sværeste overenskomstforhandlinger i nyere tid'. Forventningen var, at fagbevægelsens topforhandlere på industriområdet skulle vise vejen til en rimelig hurtig genopretning af reallønnen, og denne forventning blev i høj grad næret af, at den lokale løndannelse havde vist sig at være en Akilleshæl for den danske aftalemodel anno 2023.

Men de tørre tals advarselsslamper blinkede. Statistikkerne over de foregående års stærkt begrænsede lokale lønudvikling viste med al tydelighed, at det ville være en risikabel affære, hvis de faglige forhandlere uden videre satte deres lid til de kommende års lokale lønforhandlinger. Timefortjenesten på DA-området var kun steget med 3,5 pct. årligt i en tid med både tårnhøj inflation og rekordbeskæftigelse. Set i lyset af risikoen for en større eller mindre økonomisk afmatning lignede det mest af alt at skrive et alt for stort beløb på en dækningsløs check, hvis Claus Jensen & Co. bare forsøgte at love arbejdspladserne guld og grønne skove ved de kommende lokale lønforhandlinger. Noget andet og mere måtte gøres.

Svær kabale

At hente det hele ved det centrale forhandlingsbord var umuligt. Det ville bryde helt og aldeles med hele aftalefilosofien på industriområdet. Set udefra så det endda svært ud at hente særligt meget mere end normalt ved det centrale forhandlingsbord. I mange år har der ikke været tradition for at aftale særligt store – om overhovedet nogen – generelle lønforbedringer til alle ved de toneangivende overenskomstforhandlinger på industriområdet. Der har i stedet været tradition for at sætte stor lid til, at de lokale lønforhandlinger kunne bringe den samlede lønudvikling (centrale OK-forbedringer plus forventet lokal lønudvikling) op på et acceptabelt niveau. Men ved OK23 havde hverken forhandlerne eller arbejdspladserne meget at have denne tiltro i.

Oven i de tørre tal for den lokale lønudvikling kom, at det internationale bagtæppe ikke tegnede for kønt. Den danske aftalemodel tilsiger, at dansk

fagbevægelse gør sig afhængig af stærke fagbevægelser i de lande, som danske virksomheder primært konkurrerer med. Dermed kan det være en særlig udfordring for den danske aftalemodel, hvis fagbevægelsen er svag i andre lande som Tyskland. Så kan lave lønstigninger her blive et lønkonkurrenceargument for tilsvarende små eller endnu mindre danske lønstigninger. Da lønudviklingen i bl.a. Tyskland over en årrække op til OK23 havde været beskeden, bidrog det til en fælles forståelse mellem parterne, at der var klare grænser for, hvor meget fagbevægelsen kun og skulle give gas på lønkravene (5). I hvilket omfang den konkrete internationale lønudvikling i praksis påvirkede forhandlinger vides ikke. Men måske spillede det dog en mindre rolle, end rollehæfterne i den danske aftalemodel ellers foreskriver (6).

På baggrund af disse objektive vilkår og forhandlernes tilgang til forhandlingerne var det på forhånd svært at se, hvordan man hurtigt skulle få bugt med et reallønsfald på omkring 6 pct. i en tid, hvor inflationen fortsat vil være mere eller mindre høj og beskæftigelsen måske tilmed aftagende. Det var og blev en svær kabale at lægge.

Det krævede flere vellykkede håndgreb at få kabalen til at gå op. Den første og altafgørende at lykkes med at tale medlemmernes lønforventninger ned. Det lykkedes. Temmelig godt endda. Mange forbund iværksatte en meget omfattende lokal mødeaktivitet op til forhandlingerne. Her slog ikke mindst Claus Jensen og hans medforhandlere målrettet til lyd for en 'indhentning af reallønsefterslæbet over de kommende 2-3 år'. Ingen forventninger om øjeblikkelig dækning for de store prisstigninger.

Vurderet fra bagkant tyder alt på, at den omfattende medlemsdialog havde den ønskede virkning. I hvert fald var der kun meget få, der under urafstemningsdebatterne kritiserede forhandlingsresultatet for ikke at give mere end (allerhøjest) 'indhentning af reallønsefterslæbet over de kommende 2-3 år'. Der var lidt flere, men ikke mange, der satte spørgsmålstegn ved, om forhandlingsresultatet nu også var godt nok til at sikre reallønnen over 2-3 år, mens det store flertal var tilfredse med det opnåede.

Mere både centralt og lokalt

Men forventningsafstemningen var ikke nok. Langt fra. Selv det relativt beskedne mål om indhentning af reallønsefterslæbet over de kommende 2-3 år ville kun kunne nås, hvis der blev givet større lønforhøjelser end tidligere ved både det centrale bord og ved de lokale forhandlinger. Claus Jensen & Co. valgte derfor klogeligt at satse benhårdt på begge dele.

Først og fremmest blev det sikret, at alle, der er omfattet af enten Industriens Overenskomst eller Industriens Funktionæroverenskomst, kunne se frem til at få minimum 4% mere i løn i løbet af overenskomstperioden. Fritvalgs Lønkontoen steg fra 7% til 9% i 2024. Fra den 1. juni 2023 stiger den arbejdsgiverbetalte del af pensionsopsparingen fra 8% til 10%. Samtidig

sættes medarbejdernes pensionsindbetaling ned fra 4% til 2%, og dermed bliver 2% mere udbetalt i løn.

Hertil kom en række pæne stigninger på en række særlige lønsatser mv. Mindstelønnen steg med 9 kroner i timen, den højeste stigning i 30 år. Tillæg for overarbejde steg med 6,5% i perioden. Øvrige genebetalinger steg med 8% i perioden. Lærlinges betalingssatser steg med 8%. Der blev fuld løn under selvvalgt uddannelse mod tidligere 85%. Barsel med fuld løn blev forlænget med 4 uger – fra 32 til 36 uger, fordelt på 2 uger til deling og 2 uger til den anden forælder.

Alle disse lønstigninger kommer ifølge overenskomstaftalen udtrykkeligt oveni de lønstigninger, der aftales ved de lokale lønforhandlinger på virksomhederne.

Herudover blev banen kridtet bedre op for netop de lokale lønforhandlinger. Tillidsrepræsentanter får fremover ret til indsigt i virksomhedernes produktivitet, konkurrenceevne, økonomiske situation og fremtidsudsigter, bl.a. ordrebeholdning, markedssituation og produktionsforhold.

Fra forhandlernes side satte man sin lid til, at de nye spilleregler vil give tillidsrepræsentanterne så meget bedre muligheder, at de som gennemsnit vil kunnet hente væsentlig mere hjem end hidtil ved de kommende lokale lønforhandlinger.

Det store spørgsmål er nu, om det vil holde i virkeligheden. Vil tillidsrepræsentanterne være i stand til at udnytte de nye redskaber effektivt nok? Tillidsrepræsentanterne er i årevis blevet trænet i, at de bedst afstemmer deres lokale lønkrav efter virksomhedernes overskud, ordrebøger, konkurrenceevne og produktivitetsudvikling. Men det har ikke nødvendigvis sat tillidsrepræsentanterne i stand til at også at afstemme arbejdsgivernes lønindrømmelser efter overskud, ordrebøger og produktivitet.

Åbning for andre borde

Den danske aftalemodel bygger på de forskellige aftaleparters accept af, at det er parterne på industriområdet, der sætter rammerne for de øvrige områder. Modellen bygger derudover på, at de forskellige parter både vil og kan koordinere de efterfølgende forhandlinger på tværs af grupper og sektorer. Opfyldes disse forudsætninger ikke, kan det true selve aftalemodellen, bl.a. ved at de forskellige parter vil slå sig i tøjret med hensyn til at spille modellens aftalte roller efter bogen. (7)

De ovennævnte forudsætninger for aftalemodellens succes er blevet opbygget gennem årtiers udvikling af forhandlingskulturer og -traditioner. Men det bliver aldrig en færdig bygning, hvor forudsætningerne automatisk er opfyldt forud for og under enhver ny overenskomstforhandling. De skal hver gang fornyes og opfyldes – under forandrede og foranderlige vilkår.

Skiftende samfundsøkonomiske rammer og udfordringer vil løbende lægge skiftende og forskelligt pres på forhandlingerne. Udfordringerne og presset

vil variere både kvalitativt og kvantitativt fra forhandlingsområde til forhandlingsområde fra den ene overenskomst til den næste. I den ene overenskomstforhandling kan interesserne på det toneangivende industriområde være mere eller mindre i takt med udfordringerne på de øvrige overenskomstområder.

Det gjaldt også OK23. Også her var der forskellige interesser og udfordringer på spil ved de forskellige forhandlingsborde. Derfor var det et centralt tema ved OK23, om forhandlerne på industriområdet kunne nå et resultat, der kridtede banen ved de øvrige forhandlingsborde godt nok op til, at forhandlerne her kunne nå resultater, der kunne stemmes hjem ved en urafstemning.

Her viste det sig, at de øvrige OK-forbund fik stor indirekte nytte af CO-Industris behov for relativt større centrale forbedringer end normalt og den åbent erklærede målsætning om at indhente reallønsefterslæbet over de kommende 2-3 år. CO-Industris succes med dette åbnede resultatet på industriområdet et gunstigt rum for at finde acceptable løsninger på en lang række andre områder. Det gjaldt ikke mindst normallønsområdet, hvor (stort set) den samlede lønstigning skal forhandles hjem ved selve overenskomstforhandlingerne.

Samtidig åbnede det – formodentlig næret af arbejdsgiversidens fortsatte frygt for et nej ved urafstemningen – for realitetsforhandlinger om særlige udfordringer på de enkelte områder uden inddragelse af forligsmanden. Der blev åbnet for realitetsforhandlinger af en lang række specifikke spørgsmål, der kun kunne afklares ved de enkelte forhandlingsborde og som typisk ville have lidt en krank skæbne i forligsinstitutionen. Eksempler herpå er gennembruddet omkring social dumping inden for bygge- og anlægsområdet, opgøret med nul timerskontrakter i detailhandlen og nye redskaber i de lokale lønforhandlinger. Der kom ganske enkelt mere og bedre løsninger på bordet, end de fleste på forhånd havde forventet.

Det er en velkendt erfaring, at hvis fagbevægelsen får mulighed for at realitetsforhandle en række mere branchespecifikke spørgsmål, kan der også findes løsninger, der ligger inden for skiven hos en stor del af de tillidsrepræsentanter, der ofte udgør de afgørende opinionsdannere, når snakken går kollegaerne imellem om, hvor urafstemningskrydset skal sættes.

Mislykket Bededagbenspænd

Regeringens forslag om at gøre Store Bededag (fjerde fredag efter påske) til en almindelig arbejdsdag og ad den vej udvide årsarbejdsnormen for de allerfleste overenskomstansatte kunne kun opfattes som et politisk benspænd for nogle i forvejen svære overenskomstforhandlinger. Det sidste, overenskomstforhandlerne kunne ønske sig i denne situation, var et politisk indgreb i overenskomsterne midt under forhandlingerne i form af bededagsindgrebet. Og det allersidste, man kunne ønske sig, var, at

fagbevægelsen selv startede en forhandling om eventuel overenskomstmæssig kompensation for bededagsindgrebet.

Den eneste og formodentlig bedste måde at undgå dette politiske benspænd var om end modvilligt at affinde sig med, at et flertal i Folketinget gjorde danske helligdage og overenskomster til et politisk et tag-selv-bord, hvor politikerne tilsidesatte rettigheder, som arbejdsmarkedets parter i fællesskab havde aftalt. Med en sådan tilgang kunne de højlydte protester, underskriftsindsamling og demonstrationer bidrage til at give politikerne eneansvaret for Bededagsindgreb og derigennem undgå at bededagsvreden blev vekslet til nejstemmer ved urafstemningen.

Havde fagbevægelsen i stedet brugt sin styrke (truslen om en storkonflikt) til at kræve kompensation for Folketingets 'fridagstyveri', ville det samlede resultat med stor sandsynlighed have været dårligere. Bededagsindgrebet ville der ikke blive rokket ved, forhandlingerne ville efter alt at dømme være endt uden kompensation for bededagsindgrebet og med en dårligere resultat på de øvrige områder. Måske efter en storkonflikt, hvor regeringen og Folketingets flertal ville have været nødt til at gribe ind med en ringere resultat for lønmodtagerne.

Man kan kun gætte og gisne. Men måske bidrog de omfattende politiske bededagsprotester ligefrem til at hjælpe fagbevægelsen i de 'rene' lønforhandlinger. Måske gjorde fagbevægelsens protestmobilisering omkring Store Bededags-indgrebet sig til, at man i DI og de andre arbejdsgiverorganisationer frygtede muligheden for et nej ved urafstemningen og efterfølgende storstrejke så meget, at betalingsvillighed ved lønforhandlingsbordet fik en tand ekstra. Hvem ved?

Måske bidrog SVM-regeringens indgreb i den danske aftalemodel til, at den klarede skærene i OK23 bedre end man kunne forvente.

Konklusion

Alt i alt står vi ikke med en dansk aftalemodel, der er stærkere end nogensinde. Hverken set som en model til den bedst mulige sikring af de danske lønmodtageres løn- og arbejdsvilkår eller som bidrag til den samfundsøkonomiske udvikling. Under overfladen synes resultaterne ved OK23 ikke uden videre at kunne tilskrives en stærk aftalemodel. Resultaterne synes i betydelig grad opnået via den danske aftalemodel, men ved et gunstigt konkret samspil mellem forskellige utraditionelle tiltag – og måske tilmed med indirekte hjælp fra mobiliseringen mod SVM-regeringens bededags-indgreb i den danske aftalemodel.

Undervejs viste stresstesten nogle ikke uvæsentlige fejl og mangler. Ikke just en stærk dansk aftalemodel i topform. Men til trods herfor lykkedes det undervejs at udbedre nogle af manglerne ved nytænkning på flere områder og kreativ udnyttelse af et ellers yderst vanskeligt forhandlingsforløb med bl.a. politiske indgreb i den danske aftalemodel.

Bl.a. blev manglerne i forbindelse med den kollektive, lokale løndannelse søgt udbedret i de nye overenskomster. Det er imidlertid endnu for tidligt at afgøre, om manglerne er blevet rettet tilstrækkeligt effektivt. Det er fortsat usikkert, om parterne i den kollektive lokale løndannelse i fremtiden vil spille mere 'efter reglerne' og derigennem bidrage til at sikre 'indhentning af reallønsefterslæbet over de kommende 2-3 år'. Måske har forhandlerne lovet mere end de, tillidsfolkene og arbejdspladserne kan holde.

Der er imidlertid al mulig grund til at tage hatten af for denne nyudvikling af den kollektive lokale løndannelse. Men samtidig er der grund til nøje at følge, om fagbevægelsen og dens tillidsrepræsentanter bliver i stand at bruge de nye redskaber godt nok til at sikre en acceptabel reallønsudvikling for alle.

Selv hvis der kommer en acceptabel lønudvikling, er der fortsat en række åbne spørgsmål:

- Vil ændringerne i den kollektive, lokale løndannelse vil få nye utilsigtede og uønskede sideeffekter?
- Kan vi se frem til store lønstigninger til medarbejderne i de mest produktive virksomheder med de største overskud, mens lønudviklingen for de ansatte på de lavproduktive virksomheder med røde tal på bundlinjen vil halte langt bagefter?
- Vil det i givet fald forstærke en udvikling, hvor nogle af dem med i forvejen høje lønninger opnår store stigninger, mens de lavtlønnede (ufaglærte) kun har udsigt til langt mere beskedne lønstigninger?
- Vil det røkke ved den bundlinje i den danske aftalemodel, vi med rette er så stolte af, nemlig en ret sammenpresset lønstruktur, hvor fagbevægelsen især holder lønnen oppe for lønmodtagere med mindst markedsmagt?
- Vil det ændre trygheden i, at man kan skifte eller få nye jobs til nogenlunde samme løn som i tidligere jobs? Vil det føre til flexicurity i toppen og flexiinsecurity i bunden?

Én ting er, at den danske aftalemodel fortsat er god til at sikre lønkonkurrenceevne, beskæftigelse og betalingsbalance. Noget andet er, om den danske aftalemodel fortsat er i stand til at sikre fair lønudvikling, godt jobmatch og jobfest. Måske risikerer vi, at alle lønmodtagere ikke får indhentet det store reallønstab. Måske kan det blive en lidt fesen jobfest, hvis den består i at holde liv i alt for mange relativt lavproduktive og lavtlønnende virksomheder.

Ser man den danske aftalemodel ud fra overordnede almene samfundsøkonomiske hensyn, er det ikke nogen evigtgyldig naturlov, at det er hensigtsmæssigt i den grad at gøre industriens interesser til de overordnede sigtelinjer for overenskomstfornyelser og lønudvikling. Tidligere kunne der argumenteres for, at industriens interesser i at sikre konkurrencedygtig beskæftigelse og indtjening var mere eller mindre sammenfaldende med nogle meget vigtige almene samfundsøkonomiske hensyn til dansk eksport

og betalingsbalance. I dag eksisterer disse samfundsøkonomiske hensyn fortsat, men har ikke samme påtrængende vigtighed. I dag udgør betalingsbalancen langt fra noget altoverskyggende problem for dansk økonomi. Derfor er det måske på tide at overveje, om den danske aftalemodel i højere grad skal indrettes på også at bidrage til andre almene samfundsøkonomiske hensyn.

En af løndannelsens allervigtigste samfundsøkonomiske funktioner er at bidrage til en samfundsøkonomisk effektiv allokering af arbejdskraft mellem forskellige erhverv, brancher og sektorer. I et lille åbent samfund som det danske med væsentlige betalingsbalanceproblemer frem mod 1990 var det således afgørende vigtigt, at industrien og andre eksporterhverv var i stand til at allokere den nødvendige arbejdskraft til lønninger, der ikke undergravede konkurrenceevnen.

I dag er der også andre vigtige allokeringssopgaver for løndannelsen. I dag er det f.eks. vigtigt, at den samlede danske løndannelse kan bidrage til en samfundsøkonomisk effektiv allokering af arbejdskraft de ønskede klimatiltag og til at løse de store og voksende rekrutteringsproblemer på en række af de store velfærdsområder.

En af bagsiderne ved den nuværende aftalemodel er imidlertid, at den gør det meget vanskeligt at ændre på lønrelationerne mellem forskellige jobfunktioner og brancher. Hvis der er brug for at ændre på ubalancer og lønrelationer for at sikre en bedre og mere effektiv allokering af arbejdskraft til nye klimatiltag, sundhedsvæsenet eller ældreplejen, lader det sig meget vanskeligt gøre ved en slavisk efterlevelse af den danske aftalemodel. Derfor er der gode grunde til at overveje ændringer i den danske aftalemodel, hvis den fremover skal bidrage hensigtsmæssigt til den samfundsøkonomiske udvikling, vi ønsker os.

Dyrker man fortidens simple idealforestillinger og ræsonnementer om den danske aftalemodels styrke og fortræffeligheder, løber man en ikke ubetydelig risiko for at over se fejl og mangler og dermed forfalde til uhensigtsmæssig laden-stå-til-konservatisme: Hvis modellen fungerer så godt og stærkere end nogensinde, hvorfor så overveje ændringer og fornyelser? If it ain't broke, don't fix it. Det kan være farligt.

Noter

- (1) Statistikudvalget: *Statusrapport 4. kvartal 2022*, Finansministeriet 2022. I forbindelse med fælleserklæringen fra 1987 blev der nedsat et Statistikudvalg med repræsentanter fra DA, LO, Arbejds-, Finans- og Økonomiministeriet. Udvalget fik dengang til opgave løbende at vurdere den faktuelle udvikling i arbejdsomkostningerne i Danmark og udlandet. Udvalget udgiver forud for overenskomstforhandlingerne på det private område en såkaldt

statusrapport, hvor der gives en række sammenfattede oplysninger om udviklingen i timefortjenesten for DA-området, medarbejderomkostninger inden for fremstilling, enhedslønoms-kostninger og lønkvote relativt til udlandet, offentlig lønudvikling ifølge Danmarks Statistiks lønindeks og reallønsudvikling, der indgår som fælles grundlag for selve overenskomstforhandlingerne.

- (2) Se f.eks. Isabella M. Weber & Evan Wasner: *Sellers' Inflation, Profits and Conflict: Why can Large Firms Hike Prices in an Emergency?* University of Massachusetts Amherst. Economic Department Working Paper Series 2023.
- (3) I den keynesianske fortolkning blev inflationen dengang grundlæggende forstået som et spørgsmål om en for stor samlet efterspørgsel målt i forhold til den samlede produktionskapacitet, mens det i den monetaristiske version var et spørgsmål for stor en pengemængde i forhold til vareudbuddet.
- (4) Det førte op gennem 1970'erne til tre overenskomstrunder i træk, hvor aftaleparterne viste sig ude af stand til selv at nå frem til et for begge parter acceptabelt forhandlingsresultat, hvorfor overenskomstforhandlingerne måtte afsluttes med politiske indgreb. Efterfølgende måtte fagbevægelsen i 1982 affinde sig med, at Schlüter-regeringen i 1982 afskaffede dyrtidsreguleringen, der indtil da automatisk havde reguleret lønningerne, når pristallet steg tilstrækkeligt til at udløse en eller flere dyrtidsportioner.
- (5) Midt i november 2022 indgik IG Metall en ny lønaftale, der sikrede en lønvækst for medlemmerne på i alt 4,25 procent over de kommende to år. Herudover indeholdt aftale to engangsbetalinger på 1.500 euro. Selv om resultatet var bedre, end nogle på forhånd havde forventet, fik de tyske metalarbejderne langtfra den lønstigning på 8 procent over 12 måneder, som de havde krævet, og de tyske forhandlingsresultater bidrog dermed til at indkredse det konsensusråderum, der var for de danske overenskomstforhandlinger.
- (6) Aftaleparterne er udtrykkeligt enige om at sammenligne de samlede medarbejderomkostninger i Danmark og udlandet i Statistikudvalgets arbejde. I Statistikudvalgets rapport op til OK23 kan man bl.a. læse, at de samlede medarbejderomkostninger inden for fremstilling med 3,4 pct. i Danmark, mens de steg med 1,6 pct. i udlandet opgjort på baggrund af tal fra DA's Internationale Lønstatistik. Statistikudvalget: *Statusrapport 4. kvartal 2022*, Finansministeriet 2022. Dette indebærer dog ikke nødvendigvis, at der efterfølgende er nogen systematisk sammenhæng mellem de danske lønstigninger og de aftalte lønstigninger i bl.a. Tyskland. Undersøgelser af en tilsvarende svensk aftalemodel tyder f.eks. ikke på en sådan sammenhæng. IMF: *2017. Article IV Consultation Staff Report*, Washington D.C. 2017;

Konjunkturinstitutet: *Lönbildningsrapporten*, Stockholm 2018. Her citeret efter Lars Calmfors: *Industrins lönenormering kan og bør reformeras*, Lönbildning för jämlikhet nr. 4 Katalys 2018.

- (7) I Roger Bjørnstad og Ragnar Nymoen: *Fronfagmodellen i fortid, nåtid og fremtid*, Senter for lønnsdannelse, Rapport nr. 1-2015, Oslo 2015 påvises det, at trues aftaleparternes rolle og parternes koordineringsvilje, trues også selve den norske frontfagsmodel.

Latinamerika slår igen - igen! Indledning til temasektion om 'den anden lyserøde bølge'

Af Carsten Jensen, medlem af KD's redaktion

Dette nummer af *Kritisk debats* tema denne gang er inspireret af forestillingen om bølger i venstrepolitikens gennemslag i Latinamerika. Den fremgang (den såkaldte 'lyserøde bølge'), som partier til venstre havde i regionen i det nye årtusendes første årti, blev i løbet af 2010'erne afløst af en del tilbageslag, hvor de forskellige nationale højrefløje genvandt initiativ og regeringsmagt (neoliberalisme i Argentina, højrepopulisme i Brasilien, etc.), mens årene siden 2020 har været præget af nye folkelige valgsejre. Lulas sejr ved Brasiliens præsidentvalg i 2022 og hans indsættelse i 2023 blev kulminationen på denne tendens.

Det har været hævdet, at det europæiske venstre burde lade sig inspirere af den latinamerikanske venstrepopulisme, som har været en fremherskende strømning i de lyserøde bølger. Europæiske politikere som *Podemos'* Pablo Iglesias og Inigo Errejón og *La France Insoumise's* Jean-Luc Mélenchon har eksplicit accepteret dette synspunkt. De har på hver deres måde også været blandt det seneste ti års succesfulde venstrepolitikere. Argumentet har været, at de latinamerikanske centrum-venstrepartier har kunnet udfordre både de højrepopulistiske og de neoliberale partier bedre end de europæiske har kunnet, hvilket alt andet lige har vist sig i flere valgsejre.

Det naturlige spørgsmål er derfor, hvad er det, som latinamerikanerne har kunnet og kan, og som europæerne stadig ikke kan? Vi kan langt fra svare endeligt her, men vi kan fremlægge en serie bidrag, der hver for sig og tilsammen belyser nedslag i, hvad der tænkes og gøres af det latinamerikanske venstre i dag.

Temaet handler om en bred vifte af emner fra debat om Brasiliens Lulas forsøg på at positionere sit land som fornyet international aktør under Ukrainekrigen, over det argentinske venstres forsøg på at finde et nyt lederskab efter fire års regeringsmagt præget af pandemien og Bolivias tilsyneladende endeløse udfordringer fra militæret, til præsident Petros forsøg i Colombia på at skabe og opretholde en bæredygtig fred i et land, der stadig er præget af narkoproduktion og hermed hørende vold.

Er der en venstre bølge i Latinamerikansk politik?

Forudsætningen for at diskutere de ovennævnte emner under samme vinkel er selvfølgelig, at der rent faktisk findes en i skrivende stund aktiv ny bølge i latinamerikansk (her sydamerikansk) politik. De nedenstående to oversigter giver mere end et fingerpeg. De ser nemlig på, hvor mange (større) lande, der har fået venstre regeringer og på hvor mange latinamerikanere, der nu lever med venstrepræsidenter. Hvis det

samlede billede peger markant til den ene eller den anden politiske side, kan man tale om 'en bølge':

Tabel 1. Præsidentens aktuelle politiske orientering

Argentina	Venstre
Brasilien	Venstre
Bolivia	Venstre
Chile	Venstre
Columbia	Venstre
Ecuador	Højre
Paraguay	Højre
Peru	Venstre (refererer til den <i>valgte</i> præsident)
Uruguay	Højre
Venezuela	Venstre (men pt ret autoritært og under pres)

Status forår 2023: Venstresiden har i alt 7 præsidenter mod højres 3.

(Kilder: *Wikipedias* analyser af de enkelte landes seneste valg)
Som det ses, var der i foråret 2023 en markant overvægt af folkevalgte venstrepræsidenter i Latinamerikas større lande (med forbehold for den lidt spegede situation for Perus små 35 millioner indbyggere, hvor den folkevalgte Pedro Castillo, der slog højrefløjens Fujimori, allerede er blevet suspenderet og erstattet af sin vicepræsident, Dina Boluarte).

Tabel 2. Lande og befolkningstal i millioner fordelt på venstre- og højrepræsidentskaber:

<i>Venstre:</i>		<i>Højre:</i>	
Argentina	43,0	Ecuador,	16,6
Bolivia	11,0	Paraguay,	7,4
Brasilien	207,0	Uruguay,	3,5
Chile	17,5		
Colombia,	35,0		
Peru	35,5		
Venezuela	25,5		

Status forår 2023: 347,5 27,5
(Kilder som ovenstående)

Der var en endnu mere markant overvægt af regionens borgere, der samlet set har valgt venstrepræsidenter. I runde tal lever små 350 millioner i skrivende stund med folkevalgte venstrepræsidenter mod små 30 millioner med højrepræsidenter. Altså mere end ti gange så mange. Det forekommer på den baggrund helt uproblematisk at tale om en ny venstre-bølge. I Nordamerika skete der noget tilsvarende efter

højrepopulisten Donald Trumps markante nederlag til Joe Biden i 2020. Herved adskiller situationen i Amerika set under et sig stærkt fra billedet i Europa. Tallene alene giver næring til påstanden, om at venstrepolitikere i vores region burde lære af venstrepolitik i Amerika. Der kan de for tiden holde højrefløjene stangen ved at erobre det institutionelle lederskab, hvilket kniber noget mere hos os europæere.

Foreløbige svar på spørgsmålet om, hvad Latinamerikas venstre kan

På baggrund af de latinamerikanske valg, kan man opstille et par hypoteser om forskellen på venstre-politik i de to regioner: en institutionel hypotese og en politisk-kulturel hypotese.

Første hypotese følger Ernesto Laclaus populismetilgang. I Latinamerika ser de venstrepolitik som samling af *aktuelle* folkeligt-demokratiske krav omkring et konkret og personligt lederskab. I Europa er der i stedet en tendens til at se venstrepolitik som realisering af *på forhånd lagte* skemaer (fx forsvar på velfærdsstaten, angreb på ejendomsretten, etc.). I stedet for at tænke i samlende baner, der kan skabe bæredygtige flertalsalliancer i konkrete valgsituationer, er der en tendens til, at europæiske venstrepolitikere tænker i at profilere netop deres eget parti.

Det giver lettere mere splittelse end samling, som når fx SF bliver hovedmodstanderen for EL, fordi EL skal vise sig som alternativ til SF og SD, osv. Denne mekanisme er til dels baseret på parlamentarismen (til forskel fra præsidentialismen) og dens specifikke udformninger. Den er svær at komme ud over, fordi den giver tendens til mange partier med hvert deres profileringsbehov. Men det gælder for både venstre og højre – jf. DK i dag, hvor højrefløjen heldigvis lider mest under det. Den institutionelle baggrund er altså *til dels* forklaringen, men ikke *hele* forklaringen på forskellen mellem LA og EU.

Anden (hjælpe-)hypotese udspringer af Chantal Mouffes analyser af det, hun kalder 'passionernes rolle i politik': De latinamerikanske venstrepopulister kan tale til de kollektive følelser, passioner, hos vælgerne, mens venstrepartierne i Europa især taler til hovederne og overlader hjerterne til højrepopulisterne. Der kan venstrekandidaterne skabe begejstring for deres politik med viljens optimisme, men her skaber de opgivelse med 'intelligensens pessimisme' - for nu at udtrykke det gramsciansk og forsimplet.

Sådanne overvejelser har ligget bag vores valg af den nyere latinamerikanske politik som tema. Vi har langt fra fået fyldestgørende svar på vores spørgsmål. Det kunne vi heller ikke forvente med de oplæg vi har givet skribenterne og de tidsfrister og ressourcer, der har været til rådighed. Nu har vi imidlertid lagt 'erkendelsesinteressen' åbent frem for læserne, så man selv kan vurdere og eventuelt tænke og debattere videre.

Nedslag i de aktuelle politiske opgaver for Latinamerikas venstre regeringer

Temaet starter med Paula Biglieris behandling af de problemer, som det argentinske venstre står over for i forbindelse med det kommende præsidentvalg. I artiklen 'Fra venstrepopulisme til antipopulistisk højreekstremisme' analyserer hun den historiske baggrund for den kommende valgkamp og fremstiller de politikker, der præger de politiske modstandere, en kommende centrumvenstrekandidat vil møde. Der er endnu ikke valgt en fælles kandidat, der skal stille op mod de forskellige højreprojekter, og det er netop et af problemerne.

Mikael Bjerrum beskriver i artiklen 'Bolivia – landet med verdensrekord i militærkup', hvordan en af Latinamerikas mest succesfulde venstrepolitikere, Evo Morales, mistede præsidentposten til en militærstøttet kupregering. Men også hvordan det lykkedes hans bevægelse, MAS, at generobre initiativet og vinde et nyt valg. Spørgsmålet er nu, om Evo kommer tilbage, eller om fornyelsen i MAS og det øvrige Bolivia er så vidt fremskreden, at hans rolle er udspillet.

Colombia har været et af de mest plagede lande i Latinamerika. Kriminalitet i mange former, hvor vold har spillet en stor rolle i de fleste, og en langvarig og blodig borgerkrig har præget den nyere historie. Men nu synes der at være lysninger på vej. Mange års højrestyre er endelig brudt, og Mogens Pedersen og Merete Hansen beskriver i artiklen 'Ambitiøse fredsinitiativer møder stor modstand i Colombia', hvordan præsident Petro forsøger at realisere de løfter, som hans forgængere udstedte for at få en fredsløsning på plads. Det fremgår dog, at der er meget langt endnu, og at præsidenten kun har en kort årrække at gøre godt med.

I temaet indgår to artikler, der fra meget forskellige venstrepositioner diskuterer præsident Lulas og Brasiliens forsøg på at finde en plads i en global virkelighed i hastig forandring. I foråret holdt Lula en tale, der skitserede en placering for Brasilien i forhold til det aktuelle brændpunkt, som Ruslands angrebskrig mod Ukraine udgør, der holdt både Rusland og USA i armslængde, men som ikke umuliggjorde, at Brasilien kunne samarbejde med Rusland i det såkaldte BRIKS-regi. En vanskelig balance for førstemanden i et land, der har været med til at fordømme Ruslands angreb i FN, men som helst ikke vil være uvenner med en Joe Biden, der aktivt har hjulpet ham. Manuelle Libardis artikel 'Vestens reaktion på Lulas tale om Ukraine viser det globale syds magt' støtter overvejende Lula og fokuserer på, at i den nuværende situation er det muligt at skabe et alternativ til USA's globale dominans. Heroverfor fokuserer Bruno Cava i 'Lula, Brasilien og krigen i Ukraine' på, at USA ydede stor diplomatisk støtte til Lula ved at presse

Bolsonaro til det yderste for at afgive magten efter sit valgnederlag. Cava peger mere generelt på, at spørgsmålet ikke kun handler om, at man ikke vil støtte USA, men også om hvem man *så* vil støtte, og hvordan det placerer Brasilien i den globale styrkeprøve mellem demokratier og autoritære stater. På bundlinjen søger begge debattører dog at anbefale den bedste vej frem for Lula og arbejderpartiet, som en ny periode med Bolsonaro kan undgås.

Temaet slutes med en artikel, 'Latinamerikas præsidentielle populisme', der fremstiller Ernesto Laclaus tilgang til populismen og den første lyserøde bølge i Latinamerika. Det fremhæves, at den lyserøde populismes fremgang foregik samtidig med Latinamerikas reelle overgang til liberalt demokrati som styreform. Desuden diskuteres det, om især det stærke eftertryk på lederskabet i den latinamerikanske populisme kan/bør generaliseres som efterlignelsesværdigt træk, eller om det især har at gøre med særtræk ved regionens styre- og demokratiformer.

Som det fremgår, er fokus i temaet især på de store vanskeligheder den nye venstrebevægelses lederskaber skal håndteres. De problemer, som de latinamerikanske befolkninger står over for, er ikke i sig selv blevet mindre af, at de har fået nye præsidenter. Men forhåbentlig er betingelserne for at komme videre på en konstruktiv måde i de nærmeste år blevet bedre.

Fra venstrepopulisme til antipopulistisk højreekstremisme En argentinsk politisk rejse

Af Paula Biglieri, professor ved Buenos Aires Universitet

*I denne artikel analyserer Paula Biglieri de udfordringer, som de aktuelt regeringsbærende kræfter i Argentina står over for i dag, det vil sige umiddelbart op til landets præsidentvalg i efteråret. Hendes analyse er mere præget af intelligent pessimisme end viljesbetonet optimisme. Biglieri udgav sammen med Luciana Cadahia (gæsteprofessor ved Cornell University og forsker ved FLASCO-Ecuador) for nylig bogen *Seven Essays on Populism*. Den er en tour de force gennem de politiske vanskeligheder, som den latinamerikanske venstrepopulisme står overfor i kampen mod højrepopulisme og neoliberalisme. Og desuden en af de mest omfattende udfordringer til demokratisk socialistisk tænkning på den globale scene i dag, da den opsamler de politiske erfaringer, som de mest succesfulde venstre-regeringer har gjort sig siden årtusindeskiftet. Den blev omtalt i Kritisk Debat i forrige årgang.*

Argentina skal have præsidentvalg i år. Valgprocessen er langvarig, da den kan have op til tre obligatoriske faser: 1) primærvalget (da alle borgere skal deltage et partis valg for at nominere kandidater til parlamentsvalget, giver dette allerede et detaljeret billede af de overordnede valgpræferencer, hvorfor mange kalder det 'verdens nøjagtigste opinionsundersøgelse'), 2) første runde af parlamentsvalget, og 3) hvis første runde ikke giver en vinder, afholdes et valg mellem de to kandidater, der har flest stemmer. Under alle omstændigheder vil en ny præsident tiltræde den 10. December. Dagen for 40-årsdagen for tilbagevenden til demokrati efter det seneste civil-militære diktatur. Paradokset er, at en højreekstremistisk præsident med få demokratiske akkreditiver og begrænset tilknytning til demokrati måske er ved at tiltræde. Så spørgsmålet er: Hvordan kan det være, at vi er kommet dertil? Lad os gå baglæns for at kontekstualisere og beskrive disse aktuelle valg.

Latinamerika har oplevet en ny populistisk periode siden århundredeskiftet. Den startede egentlig, da Hugo Chávez blev valgt til præsident i Venezuela i 1999. Det valg betragtede mange som et isoleret tilfælde af 'typisk latinamerikansk atavisme', men det blev i stedet begyndelsen på en bølge, der bragte Luiz Inácio Lula Da Silva til embedet i Brasilien i 2003, Néstor Kirchner i Argentina i 2003 (efterfulgt af sin kone, senator Cristina Fernández de Kirchner i 2007), Evo Morales i Bolivia i 2006, og Rafael Correa i Ecuador i 2006.

Indskrevet i traditionen for folkelige kampe under populismens tegn fornyede de håbet om politik som en (kollektiv) praksis for at forbedre folks liv og brød dermed det, Chantal Mouffe har kaldt det 'postpolitiske' scenarie, hvor centrum-venstre og centrum-højre partier havde samlet sig omkring den ide,

at der ikke var noget alternativ til neoliberal globalisering. Således var perioden præget af en politisk alliance, hvor de populistiske regeringer var organiseret omkring en udbredt samfundsmæssig modstand mod den neoliberale model, der havde sejret i de foregående år og var kollapsede (i forskellige rytmer og efter hvert lands særtræk) i hele regionen og havde efterladt en dyb socioøkonomisk krise med generel forarmelse.

De populistiske regeringer var klare over, at der ikke var nogen chance for succesfuldt at komme ud af deres antagonisme med de nationale neoliberale oligarkier uden at medtænke den regionale kontekst som deres ramme for deres kamp. At ophæve den neoliberale politikmodel betød, at den politiske opbygning af internationale solidaritetsbånd skulle modstå logikken i den eksterne gældsforvaltning og nedskæringspolitik, der blev pålagt af IMF, USA (som også pressede på for at gennemtvinge en frihandelsaftale i regionen) og de finansielle eliter. Hvis vi også tager i betragtning, at ideen om at være "national og folkelig" i Latinamerika historisk set er forbundet med forestillingen om "en nation bygget nedefra" i modsætning til "den oligarkiske nation fra oven", ser vi, at populistiske projekter aldrig udelukker muligheden for at konstituere internationalistisk solidaritet mellem de undertrykte grupper. Under alle omstændigheder havde alle disse regeringer en populistisk grundfigur: lederen og folket modarbejdede de lokale (neoliberale) oligarkier og angreb de (neoliberale) internationale oligarkier, som blev udpeget som ansvarlige for det generelle socioøkonomiske sammenbrud. (1)

Argentina spillede en hovedrolle i denne regionale sammenhæng. Néstor Kirchner og Cristina Fernandez de Kirchner regerede fra 2003 til 2015 og fødte *Kirchnerismen*, en opdateret version af den klassiske peronistiske populisme. De fornyede begrebet "social retfærdighed", appellerede til den egalitære impuls, der traditionelt er forbundet med peronismen, og genindførte dens karakteristiske elementer som forrang for logikken i det offentlige rum (fælles løsninger frem for private, o.a.), kollektiv organisering og solidaritet.

Statens positioner blev styrket gennem offentlig intervention i private sfærer, der regulerede markederne. De indførte progressiv regulering af indkomster, pressede lønninger og velstandsfordeling op, tilbagerullede spareforanstaltninger, mens IMF-gæld blev annulleret, udviklede socialpolitikker, støttede fagforeninger, gennationaliserede privatiserede offentlige servicevirksomheder, investerede i det offentlige uddannelses-, sundheds- og boligsystem osv.

Kirchnerismen gik imidlertid også videre end disse politikker, der let kan forbindes med klassisk peronisme. Dens særpræg var, at den på den ene side gjorde menneskerettighederne til statslig politik ved at genindføre og fremme retssager for de forbrydelser, der blev begået mod menneskeheden under det seneste civil-militære diktatur, og at den fik støtte fra

menneskerettighedsorganisationer som bedstemødrene og mødrene på Plaza de Mayo. Desuden udvidede den peronismens egalitære logik til nye områder ved at indoptage krav fra en mangfoldighed af politiske mindretalssubjektiviteter som fx LGBTI+ bevægelsen med lovforslag om 'egalitært ægteskab' og 'kønsidentitet'. Alt dette afslører en mere heterogen og kompleks opbygning af folket og derfor af struktureringen af antagonismen mellem 'dem foroven, undertrykkere' og 'de undertrykte'. Cristina Fernández de Kirchner forlod sit præsidentkontor i 2015 med den laveste Gini-koefficient og den højeste levende og mobile mindsteløn i regionen.

Hvis kirchnerisme er oversættelse af peronisme til nutiden, er dens bagside en antiperonisme eller sagt mere bredt, antipopulisme, som også har sin oversættelse i nutiden: den højrefløjskoalition, der kalder sig 'Lad os ændre' eller 'Sammen om forandring'. Hvis vi holder os til en minimumsdefinition af antipopulisme som populismens modsvar, kan vi sige, at den omfatter benægtelsen af folket, dets leder og dets antagonisme med eliterne. Denne koalition bragte nyheden om, at en åbent antipopulistisk koalition for første gang vandt et parlamentsvalg, hvilket gav Mauricio Macri (en velhavende forretningsmand, tidligere forretningspartner og politisk allieret med Donald Trump) lederskab i 2015.

Vi kan sammenfatte den generelle retning for Macris politik som at genindføre det "postpolitiske" scenario, som 12 års populisme havde knust. Han lovede 'nul fattigdom', men dannede en regering af administrerende direktører fra store private virksomheder. Og hans markedsorienterede økonomiske politik førte til en devaluering af pesoen, udløste en inflationsproces, nedsatte beskæftigelsen, sænkede lønningerne, og øgede takster for offentlige tjenester, der tilsammen førte til stigning i fattigdomsniveauet. Alligevel var den værste skade i socioøkonomisk henseende den finansielle deregulering, der banede vejen for (finansiel) spekulation, hvilket førte til, at regeringen først pådrog sig gæld med internationale private investeringsfonde (gribbefondene).

Senere, da regeringen stod over for umuligheden af at opretholde dens eget spekulative rod, pådrog den sig gæld til IMF. Det er værd at nævne, at det lån, som IMF ydede, var politisk betinget, da IMF hverken overholdt de sædvanlige tekniske procedurer eller sine egne vedtægter, da de opmuntret af den amerikanske regerings pres gav Argentinas regering et meget højere beløb, end noget medlemsland var berettiget til. Intet er tilfældigt, Macris regering var i klar tilbagegang og stod over for et præsidentvalg få måneder efter. Konsekvensen af dette lån blev argentinsk tab af økonomisk suverænitet, for det betød, at man vendte tilbage til IMF's langsigtede indblanding i landets økonomiske politik. Udlandsgælden (private fonde - gribbefonde - plus IMF) beløb sig til ca. 107.525 millioner dollars.

Måske er den alvorligste skade dog den, der er forårsaget politisk. Selvom et af valgkampagnens løfter havde været at "forene argentinerne", udløste Macris regering, da den først var kommet til magten, et sæt antipopulistiske politiske praksisser såsom undertrykkelse af enhver form for sociale protester, pres for at opløse sociale og politiske organisationer samt forfølge sociale og politiske ledere (især alle dem, der er knyttet til kirchnerismen) ved at støtte tvivlsomme retslige procedurer sammen med en stærk mediekampagne mod folkelige ledere. De paradigmatiske sager handlede om Milagro Sala, en indfødt samfundsleder, der var fængslet i provinsen Jujuy, og Cristina Fernández de Kirchner selv, der står over for en mangelfuld retssag i samme skala som den, Lula stod over for i Brasilien, der sendte ham i fængsel og gav plads til Jair Bolsonaros fremgang. Konsekvensen var begyndelsen på en revne i den demokratiske pagt, der blev forseglet efter det sidste civil-militære diktatur med at afvise enhver form for politisk forfølgelse.

*

Macri-regeringens antipopulistiske politik syntes at finde en grænse, da den mislykkedes med sit forsøg på genvalg i 2019. I stedet overtog Alberto Fernández den udøvende magt efter at have vundet præsidentvalget i første runde. Hans kandidatur blev forberedt af tidligere præsident Cristina Fernández de Kirchner, der på det tidspunkt førte meningsmålingerne, men ikke var i stand til at indgå en valgkamp, da hun ikke kunne samle den række af folkelige politiske kræfter, der blev spredt, efter at hun forlod embedet i 2015.

Cristina Fernández de Kirchner trådte til side for at stille op som næstformand for at lette en bred reartikulering af det folkelige felt, så det, der syntes at være en ny version af peronistisk populisme, igen kunne tage magten. Det blev dog ikke tilfældet. Og her nåede vi til det punkt, vi ønskede at nå frem til for at analysere den nuværende situation.

Alberto Fernández har for nylig givet afkald på muligheden for at genopstille. Hans opbakning er meget lav, og han har mistet støtten fra de forskellige politisk-sociale aktører, der er samlet i den valgkoalition, der ledes af peronismen, og som bragte ham til præsidentskabet. En situation, der var utænkelig for fire år siden, da han tiltrådte, hvor han havde ekstremt stor popularitet i de første måneder af sit mandat.

I den første tid forsøgte hans regering at fremme en peronisme med omsorgsopgaver og feminisme. I lyset af pandemien udviklede den statslige plejepolitikker som lockdown og vaccination. Og i et forsøg på at matche kravene fra den feministiske bevægelse 'Not One Woman Less' (som var opstået et par år før) fortsatte Fernández inden for den populistiske tradition for inklusion ved at udvide omfanget af rettigheder, skabe institutioner som ministeriet for kvinder, køn og mangfoldighed for at styrke ligestilling som det grundlæggende aspekt af social retfærdighed og også vedtage lovforslag

som legalisering af abort, den transkønnede kvotebeskæftigelse i statslige organer og anerkendelse af omsorgsarbejde som et job (tilføjelse af års socialsikringstjeneste i henhold til antallet af børn).

Imidlertid førte hans forsøg på at positionere sin regering som en mild version af peronismen ham til at overtage et 'postpolitisk' scenarie og dermed indeholde en skjult tråd af kontinuitet med den tidligere konservative/neoliberale regering, som han skulle fungere som antitese til. Fernández forsøgte at undgå den dikotomiske opdeling af det sociale rum ved at bevæge sig i form af en kontinuitet mellem de populistiske og antipopulistiske felter. I et forsøg på at undgå grænseeffekterne frarådede han politiske mobiliseringer, der ville presse på for mere social retfærdighedspolitik og pressede regeringen til at opgive de modsætninger, der nødvendigvis skal konfronteres, hvis man vil tippe balancen til fordel for 'dem nedenfor'.

På denne måde var han ude af stand til at bryde med (eller måske ville det være mere korrekt at sige, at han ikke havde nok politisk vilje) den neoliberalistiske vej og vendte tilbage til en retning Macris regering foreslog. Dette indebar et brud på løfterne fra valgkampen: for eksempel nåede regeringen efter langvarige forhandlinger en aftale med IMF, der omfattede alle de tilpasningsforanstaltninger, som denne institution normalt krævede. Desuden blev den økonomiske vækst, der fulgte efter pandemien, ikke udnyttet af nogen klar politik, der forsøgte at forbedre velstandsfordelingen. Tværtimod skete væksten i beskæftigelsen med lave lønninger, mens inflationen steg til det dobbelte af den tidligere regerings niveau med deraf følgende stigning i fattigdommen. Selvfølgelig udløste denne situation spændinger og en intens politisk kamp inden for det folkelige felt med præsidenten selv og vicepræsident Cristina Fernández de Kirchner som modstående hovedpersoner.

Konsekvenserne af Alberto Fernández' regeringssatsning på en mild peronisme er nu åbenlyse: I konfrontationen mellem de konkurrerende hegemoniske projekter fra den folkelige lejr for social retfærdighed versus den neoliberale oligarkis markedsretfærdighed er den folkelige lejr svækket på grund af opløsningen af folket som politisk figur. Valgudsigterne er ikke lovende. Da der ikke er nogen ny kandidat i sigte, er alles øjne igen rettet mod Cristina Fernández de Kirchner, der kunne stille op igen, selv om hun ikke har accepteret at genopstille som kandidat. De, der presser på for at få et kandidatur, nærmest mod hendes egen vilje, er enige i, at hendes lederskab ikke kan sikre en valgsejr (som det gjorde for mange år siden), men det kan dæmme op for spredningen af det folkelige felt, og selv i tilfælde af et nederlag kan det sikre, at en vis styrkeposition vil blive opretholdt. Scenariet for de folkelige kræfter kan blive endnu værre, da Cristina Fernández de Kirchner trues med fængsel af et retsvæsen, der stiller sig på de neoliberale oligarkiers side i spillet om *lawfare*.

*

Men det er ikke det hele. Apati og desillusionering med politik har skabt en kontekst, der påvirker både peronismen og 'Sammen om forandring'. Efter otte års frustration - med fire år, hvor de neoliberale oligarkiers regering ikke har indfriet sine løfter, og fire år, hvor en folkelig regerings tilbagevenden heller ikke leverede sine - har ekstreme højrefløjsspositioner vundet terræn.

Blandt flere ledere på den yderste højrefløj skiller Javier Milei sig ud. Meningsmålinger viser, at hans politiske parti - Freedom Moves Forward – står med chancer for at indgå i en eventuel præsidentvalgkamp, da vælgerne er opdelt i tre (Peronisme, Sammen om forandring og Frihed bevæger sig fremad). Ved det seneste parlamentsvalg i 2021 blev Javier Milei valgt til stedfortræder med 17% af stemmer i Buenos Aires by sammen med Victoria Villarroel (der kæmper for frigivelse af de fængslede for folkedrab i det civil-militære diktatur).

Javier Milei, der for nylig ikke var kendt af offentligheden og det neoliberale oligarki, er en mærkelig mediekarakter, der med en flamboyant frisure har fremstillet sig selv som en outsider, som beskylder politikere for at være en del af en privilegeret 'kaste' og deltager i obskure og stødende tv-debatter. Han gør enhver peronist eller person, der forsvarer al 'social retfærdighed' og kollektivismen til sin personlige fjende. Under alle omstændigheder har højreekstremistiske holdninger som Mileis radikaliseret antipopulistiske haddiskurser, der muliggør en kontekst af politisk vold, i en sådan grad, at en gruppe af hans tilhængere i september sidste år forsøgte at myrde vicepræsident Cristina Fernández de Kirchner.

Hans bevægelse trives med antipopulistiske diskurser, der forsvarer det seneste civil-militære diktatur og benægter antallet af forsvundne mennesker og foreslår at udrydde peronismen, da den beskyldes for at være roden til alle Argentinas sygdomme. Den er ansvarlig for landets 'ødelagte historie', der kun kunne repareres ved dens udryddelse. Især Milei identificerer sig selv som højre-libertarianer (hovedsageligt forført af Murray Rothbard) og foreslår at løse inflationen ved at dollarisere den argentinske økonomi, "brænde centralbanken ned", afvikle den første generation af peronismens sociale rettigheder (gratis offentlig uddannelse, folkesundhed, beskyttelse af arbejdstagere - fratrædelsesgodtgørelse, betalt ferie, julebonusser osv.) og også den sidste generations rettigheder såsom abort, lige ægteskab, kønsidentitetslov, osv.

Milei har holdninger, som ingen har vovet at forsvare siden demokratiets tilbagevenden, og han har flyttet den politiske tærskel fra højre til kvasi-fascistiske udtryk. Effekten på Together for Change har været en skærpelse af dens højreorienterede diskurs med Patricia Bullrich som hovedperson. Bullrich, tidligere minister for offentlig sikkerhed i Macris regering og derfor

leder af social undertrykkelse, stiller op som en anden præsidentkandidat til næste valg.

Så meget for de lokale særegenheder hos en ekstrem højrefløj, der næres af antipopulisme. Hvad resten angår, har det ekstreme højre i Argentina alle karakteristika for det globale ekstreme højre: I frihedens navn ses alle restriktioner, der pålægges af venstrefløjen for at tjene almenvellet, som noget der skal afvises.

Kort sagt er den politiske kontekst i Argentina ikke særlig lovende for den (venstre-) populisme, der blev legemliggjort i peronismen og dens seneste version, Kirchnerismen. Men hvad der er mere alvorligt er, at demokratiet synes at være ophørt med at være et knudepunkt for brede dele af højrefløjens politiske horisont, som ikke længere har brug for det som en kilde til legitimering af deres neoliberale model.

Note 1: Vi følger Ernesto Laclau i hans teoretisering af populisme. Se: Ernesto Laclau (2005), *On Populist Reason*, Verso. Se også Chantal Mouffe (2005), *On the Political*, Routledge.

Bolivia – landet med verdensrekord i militærkup

Af Mikael Bjerrum, sociolog

Med udgangspunkt i egne oplevelser og Bolivias status som verdens mest kupplagede land beskriver Mikael Bjerrum, hvordan den lyserøde bølge udviklede sig i landet og endda overlevede et militærstøttet højrekup i 2019. Fokus er den rolle som MAS (Bevægelsen for Socialisme) og dets leder i mange år, Evo Morales, har spillet.

Den 1. november 1979 befandt jeg mig i Bolivias hovedstad, La Paz, da dramatiske begivenheder udspillede sig foran mine øjne og ører. En oberst, Natusch Busch, havde taget magten fra den demokratisk valgte præsident Walter Guevara (uden familiære relationer til en anden – mere kendt – Guevara). I løbet af få timer var der tanks på de to omfartsveje rundt om byen og pansrede mandskabsvogne på snart sagt hvert et gadehjørne i centrum.

Samfundet blev i løbet af få dage lammet af en generalstrejke, som fagforeningerne havde arrangeret. Den 6. november afholdt fagforeningerne og en række politiske partier demonstration på en af byens centrale pladser, Plaza Murillo. Natusch Busch var oberst i flyvevåbnet og fandt det derfor naturligt at sende jagerfly ind over demonstrationen og lade maskingeværskytter skyde direkte ned i mængden. Hvor mange, der blev dræbt, blev aldrig klart, men der var tale om snesevis af ofre. Denne voldshandling gjorde befolkningen endnu mere rasende på den nye diktator, og rygter i La Paz talte om, at minearbejderne nogle hundrede kilometer syd for hovedstaden havde sat sig i bevægelse mod hovedstaden.

Militærkuppet sluttede den 16. november med at Natusch Busch overgav sig og overlod magten til lederen af parlamentet, Lidia Gueiler. Obersten blev aldrig retsforfulgt for kuppet (og forsøgte sig i øvrigt en gang til to år senere med en militær opstand, også denne gang uden held). Natusch Busch døde fredeligt som 61-årig i 1994 uden nogen sinde at blive draget til ansvar for sine gerninger.

Verdensrekord

Militærkup i Bolivia er om ikke hverdag, så et meget ofte forekommende fænomen. Landet har verdensrekord i antal militærkup. Lidt afhængig af hvordan man definerer et kup, har der siden selvstændigheden fra Spanien i 1825 været 190 militærkup. (1). Langt de fleste af disse kup har været uden vold, hvor en general, oberst eller major har sat en anden officer fra magten og selv taget kontrol over landet. Som regel har kupmagerne kun haft begrænset tid som diktator, inden en anden militærmand er blevet inspireret og selv ville være ”kalif i stedet for kaliffen.”

Den bolivianske befolkning har kun sjældent oplevet forandringer som følge af alle disse forskellige kup. Den ene diktator har afløst den anden uden nævneværdig betydning for den jævne befolkning. I nogle enkelte tilfælde – som ovenfor beskrevet i 1979 – har voldsanvendelsen og brutaliteten ført til folkelig modstand.

Evo Morales

Den vigtigste politiske skikkelse i Bolivia gennem de seneste 20-30 år, og eksponenten for forandring i landet, er Evo Morales.

Evo Morales blev født i 1959 i en fattig bondefamilie i den centrale Orinoco provins i Bolivia. Familien tilhører den indfødte befolkningsgruppe, aymara, som udgør cirka 2 millioner mennesker i landet. Evo Morales fulde navn er faktisk Juan Evo Morales Ayma. Morales bliver, ligesom sin familie bonde, der dyrker coca som afgrøde. Han involverer sig i fagforeningen for coca-bønder, Cocaleros, hvor han var formand fra 1984 til 1994. Hans politiske karriere gik gennem et lille venstrefløjsparti, Det Forenede Venstre (IU), over Den Socialistiske Bevægelse (MAS), hvor en fraktion blev slået sammen med et fascistisk parti, MAS-IPSP, angiveligt af valgtekniske årsager. Morales blev valgt til parlamentet i 1997, men blev ekskluderet i 2002 med begrundelsen, at han opfordrede til voldelig opstand.

Den Socialistiske Bevægelse, MAS, blev mere og mere populær i befolkningen og opnåede ved 2002-valget 21% af stemmerne, og blev dermed landets næststørste politiske parti. Ved præsidentvalget i 2005 opnåede Morales 53,7% af stemmerne i et valg med en rekordhøj stemmeprocent på 84,5%. Morales blev dermed den første præsident i Bolivia, som kom fra den indfødte befolkning. Efter hans første præsidentperiode fra 2006 til 2009, genvandt MAS magten ved valget i 2009 med 64,2% af stemmerne i et valg, hvor stemmedeltagelsen var i nærheden af 90%. Morales kunne dermed genindtræde som præsident for perioden 2009 til 2014.

Politiske landvindinger

I hans første præsidentperiode var Morales' fokus på bekæmpelse af analfabetisme og fattigdom. I løbet af fire år lykkedes det stort set at udrydde analfabetismen og gennem otte års styre med MAS og Morales lykkedes det at nedbringe fattigdommen med 42% og ekstrem fattigdom med 60%. (2)

Morales formåede at få naturressourcerne fra multinationale selskaber tilbage til den bolivianske stats ejerskab. I hans præsidentperioder blev minimumslønnen femdoblet (fra 400 Bolivars til 2000 pr. måned); underernæring blandt børn faldt fra 27% til 16%, og han introducerede et socialhjælpssystem til fordel for handicappede, ældre og gravide. (4)

Mere end 1 milliard USD blev brugt på at bygge 5000 skoler og sundhedsklinikker i landet. Fra 2003 til 2013 lykkedes det at tredoble landets BNP. (3) De politiske og makroøkonomiske landvindinger i MAS/Morales perioden er også blevet anerkendt af Den Internationale Valutafond, som roser 15 år med uafbrudt økonomisk vækst. (5). Selv Verdensbanken har været positive overfor udviklingen, hvilket i 2013, under et besøg i Bolivia af Verdensbankens præsident Jim Yong Kim, fik Morales til at udtale: *”Verdensbankens præsident kommer ikke her for at give os anvisninger, men støtter de anvisninger og politikker, som vores programmer og ministerier har udviklet. Verdensbanken står ikke for afpresning eller for at påtvinge betingelser, ikke længere.”* (6)

Konstitutionelle udfordringer

Den bolivianske grundlov præciserer, at præsidenten kun kan sidde i to perioder. Ikke desto mindre blev Forfatningsdomstolen i 2013 overbevist om, at Morales’ første periode ikke talte med i regnestykket og tillod derfor, at han stillede op på ny ved præsidentvalget i 2014, hvor Morales og MAS igen fik mere end 60% af de afgivne stemmer.

For at sikre endnu en præsidentperiode valgte MAS at udskrive en folkeafstemning i 2015, som kunne ændre forfatningen og sikre endnu en periode fra 2019, men MAS tabte folkeafstemningen med en snæver margin. På trods af resultatet af folkeafstemningen vedtog Forfatningsdomstolen, at Morales kunne stille op til endnu et valg i 2019.

Den 20. oktober 2019 blev præsidentvalget afholdt efter en længere periode med massedemonstrationer og en valgkamp, der delte befolkningen på spørgsmålet og Morales ret til at genopstille. Ved stemmeoptællingen, som blev kritiseret på at være meget langsommelig, fik Morales 47% af stemmerne mod hans modkandidat, Carlos Meza, der fik 36%. Iflg. den bolivianske valglov, er en kandidat valgt hvis man har mindst 40% af stemmerne og mindst 10 procentpoint mere end nærmeste modstander. Morales blev derfor erklæret som vinder af valget uden en anden valgrunde. Resultatet førte til massive anklager om valgsvindel, ikke mindst anført af Organisationen af Amerikanske Stater (OAS), som umiddelbart efter valget udtrykte *”dyb bekymring og overraskelse over den dramatiske og uforklarlige forskel mellem de foreløbige resultater og det endelige resultat.”* (7)

Efterfølgende, den 3. december 2019, udtrykte en lang række forskere og statistikere markant kritik over OAS’s udtalelser og fandt at valgresultatet i Bolivia havde været retvisende. (8)

Asyl i Mexico

Den 10. november 2019 trak Evo Morales sig som præsident og rejste i første omgang til Cochabamba, hvor bevæbnede militser angreb hans – og hans families – bolig og han fløj dagen efter til Mexico, hvor præsident Obrador med det samme gav ham asyl. Morales betegnede begivenhederne som et kup mod MAS og ham selv personligt.

I tiden mellem valget den 20. oktober og Morales fratreden den 10. november var Bolivia fyldt med strejker og voldelige protester. Modstanden mod Morales kom fra forskellige politiske sider: de intellektuelle i byerne, som fandt det udemokratisk, at Morales overhovedet kunne stille op samt en række indfødte befolkningsgrupper, som følte sig overset blandt ved at Morales i sine hidtidige regeringsår havde igangsat store hydroelektriske projekter til stor skade for en masse folk. Derudover den politiske opposition, anført af præsidentkandidat, Carlos Meza og endelig en gruppe stærkt højreorienterede evangelisk- kristne, anført af blandt andre Luis Fernando Camacho.

Militærets rolle

Som altid i Bolivia spiller militæret en central politisk rolle. På trods af Evo Morales løfte om at gennemføre et omvalg, udtalte chefen for Bolivias væbnede styrker, General Williams Kaliman: *"Efter at have analyseret den konfliktfyldte situation, har vi bedt præsidenten om at træde tilbage for at Bolivia kan vende tilbage til fred og stabilitet."* Han tilføjede, at *"militæret har igangsat operationer i luften og på land med det formål at neutralisere bevæbnede grupper, der opererer udenfor loven."* (9)

Der har efterfølgende været stor international debat i forhold til, hvordan man skal karakterisere situationen, der førte til Morales flugt og eksil. Mange mener, at der reelt var tale om et kup mod en siddende, folkevalgt præsident, og hærchefen udtalelser ovenfor antyder – sammen med begivenheder umiddelbart efter, hvor hæren fik nærmest uanede beføjelser til at angribe fredelige demonstranter - at hvis Morales ikke havde forladt landet, så ville militæret have taget magtens selv.

Ligeledes er uafhængige politiske iagttagere ikke i tvivl om, at USA har spillet en rolle som en grå eminence. OAS' negative reaktion på valgresultatet var ikke sket uden USA's indblanding, og allerede i Morales første præsidentperiode blev det bevist, at USA spillede en aktiv rolle i at støtte politiske kræfter, der arbejdede imod MAS og Morales. Det førte i 2008 blandt andet til gensidig udvisning af ambassadører i begge lande. Efter Barack Obama's sejr ved præsidentvalget i USA blev forholdet mellem de to lande bedre og diplomatiske relationer genoprettet. Med Præsident Trump ved roret var forholdet igen anstrengt, hvilket Trumps reaktion på Morales tilbagetrædelse i 2019 fortæller. Det var iflg. Trump *"en afgørende sejr for demokrati i den Vestlige Hemisfære."* (10).

Linda Farthing og Thomas Becker beskriver i bogen "*Coup: A Story of Violence and Resistance in Bolivia*" (2022), hvordan begivenhederne, der førte til Morales eksil og Jeanine Áñez magtovertagelse, var "*en ulovlig magtoverdragelse*", altså et kup. Forfatterne er kritiske overfor Evo Morales beslutning om at stille op for tredje (eller fjerde, hvordan man nu ser på det) gang som præsidentkandidat, men understreger samtidig at selve afstemningsresultatet ved valget i 2019 var retfærdigt. (11)

Efter kuppet

I timerne efter Morales fratrædelse, besluttede også formanden for Senatet, Adriana Salvatierra og formanden for Repræsentanternes Hus, Victor Borda (begge fra MAS) at træde tilbage i protest. Det skabte et magttomrum, som blev udfyldt af 2. vicepræsidenten, fra det højreorienterede parti PPB (Plan Progress for Bolivia), Jeanine Áñez Chávez. En af hendes første præsidentielle ordrer var at udstede et dekret (nr. 4078), som gav hæren ubegrænsede muligheder for at stoppe demonstrationer, herunder "*license to kill*" civile borgere. Blot fire dage senere dræbte militæret 11 ubevæbnede demonstranter i El Alto.

Efter pres fra MAS, som havde flertallet i begge kamre, blev det besluttet at afholde nyt præsidentvalg den 23. oktober 2020. Her blev MAS' kandidat, Luis Arce, valgt med 55% af stemmerne mod Carlos Mezas 29%. Nogle dage efter valget blev Arce udsat for et attentat af ukendte gerningsmænd, men overlevede uden mén.

Dagen efter Luis Arce blev indsat som præsident. Den 10. november 2020, vendte Evo Morales tilbage til landet fra eksil. Luis Arce sidder fortsat som præsident i Bolivia, men der er begyndende konflikt mellem Morales og Arce i forhold til, hvem der skal repræsentere MAS ved præsidentvalget i 2025. (12) Hver søndag udfolder Evo Morales sig i et populært radioprogram, hvor der er skarp kritik af oppositionen og USA, men også – i stigende grad – af præsident Luis Arce. Præsidenten selv forsøger at vise sin støtte til Evo Morales, blandt ved i december 2022 at arrestere en af de vigtigste figurer bag kuppet mod Morales i 2019, Luis Fernando Camacho.

Der er med andre ord lagt op til et opgør internt i MAS op til præsidentvalget i 2025, hvor Evo Morales valgbarhed vil være et centralt element, ligesom Luis Arce ambition om at få et fornyet mandat af de bolivianske vælgere.

Noter

1https://en.wikipedia.org/wiki/Coups_d%27%C3%A9tat_in_Bolivia

2<https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/sep/18/silence-us-backed-coup-evo-morales-bolivia-american-states>

3<https://www.telesurenglish.net/analysis/Ten-Important-Accomplishments-Under-Evo-Morales-20141009-0069.html>

4<https://borgenproject.org/morales-transformed-bolivia/>

5<https://www.imf.org/en/News/Articles/2018/12/06/pr18453-imf-executive-board-concludes-2018-article-iv-consultation-with-bolivia>

6<https://www.google.com/search?q=overs%C3%A6t&oq=overs%C3%A6t&aqs=chrome..69i57j35i39l2j0i433i512l3j0i512j0i433i512l3.2109j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

7<https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/sep/18/silence-us-backed-coup-evo-morales-bolivia-american-states>

8<https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/dec/02/the-oas-has-to-answer-for-its-role-in-the-bolivian-coup>

9 <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-50369591>

10<https://uy.usembassy.gov/statement-from-president-donald-j-trump-regarding-the-resignation-of-bolivian-president-evo-morales/>

11<https://nacla.org/review-coup-story-violence-and-resistance-bolivia>

12<https://foreignpolicy.com/2023/02/13/bolivia-politics-left-socialist-rift-morales-arce-president-election/>

Ambitiøse fredsinitiativer møder stor modstand i Colombia

Af Mogens Pedersen, tidligere dansk ambassadør i Colombia og Merete Hansen, Freelance konsulent og bosiddende i Colombia

Den venstreorienterede præsident Gustavo Petro, der kom til magten i august sidste år, har sat endelige fred, eller total fred som han kalder det, øverst på dagsordenen. Men det har vist sig mere vanskeligt end som sådan.

Mange væbnede grupper

I begyndelsen af maj startede tredje omgang af fredsforhandlingerne, denne gang i Havana, mellem regeringen og ELN (Den nationale befrielseshær). ELN har eksisteret i snart 60 år, og er den eneste tilbageværende guerillagrube i Colombia, ja i hele Latinamerika. Den er til stede i mange dele af landet. ELN, der har rødder i befrielsesteologien med præsten Camilo Torres i spidsen, var også oprindeligt inspireret af den cubanske revolution. ELN har ikke nødvendigvis så travlt, når det kommer til indgåelse af en endelig fredsftale. For dem er det vigtigt, at de får en aftale, der kan markere en forskel – efter så mange års væbnede kamp. Og at civilsamfundet inddrages i forhandlingerne.

En anden vigtig kilde til volden i Colombia er de grupper, der står for produktion og udsugning af narko. Først og fremmest kokain, hvor Colombia står for næsten to tredjedele af verdens produktion. Der er flere grupper involveret, men langt den største er Golfklanen, som stammer fra de såkaldte paramilitære grupper. Golfklanen støder ofte sammen med hæren og guerillagrupperne og hærger lokalbefolkningen for at råde over jord og transportveje til udsugning af kokainen. Dyrkning af koka er meget mere givende end at dyrke de sædvanlige madafgrøder som f.eks. majs. Og ofte bliver de fattige bønder tvunget af narkokartellerne til at dyrke koka.

Petro havde foreslået forhandlinger med Golfklanen og stillet dem en vis straffenedsættelse i forventning, hvis de nedlægger våbnene og standser kokainproduktionen. Dette gøres også ud fra den betragtning, at flere årtiers militær bekæmpelse af kokain, med stor støtte fra USA, ikke har givet positive resultater. Tværtimod har kokainproduktionen været stigende i de senere år.

Men efter at Golfklanen i foråret stod bag flere angreb på civilbefolkningen har Petro aflyst videre forhandlinger med dem. Man regner med, at Goldklanen tæller op mod 5.000 medlemmer og er til stede i omkring en fjerdedel af landet.

En tredje kilde til volden i Colombia er de – forholdsvis mindre grupper - i FARC-EP, der ikke var enig i den endelige fredsftale, som blev indgået for over seks år siden med denne gruppe. Eller som senere er sprunget fra og gået tilbage til den væbnede kamp, fordi de ikke mente, at regeringen levede op til det aftalte. Der er tale om to såkaldte FARC-dissidentgrupper, som tæller flere tusinde, der, lige som det er tilfældet med ELN, er involveret i kokainproduktion for at finansiere deres aktiviteter. Ligeledes har de tætte forbindelser til Venezuela, hvortil de kan trække sig tilbage.

Derudover er der mange lokale væbnede kriminelle grupper, der ofte er involveret i narko og andre ulovlige aktiviteter. Man taler om ikke mindre 23 forskellige grupper, der dominerer bestemte territorier og som i mange tilfælde er kriminelle grupper, der fx er involveret i ulovlig minedrift.

Flere af dem har ytret ønske om at indgå dialog med regeringen. Det er således et ganske komplekst billede med sammensatte grupper, ofte i indbyrdes strid og med meget forskellige udgangspunkter, der står bag den fortsatte vold, som hærger Colombia. Petros overordnede overvejelser var, at nu skulle man søge at iværksætte forhandlinger med de mange grupper til forskel for den tidligere regerings tilgang, hvor grupperne blev bekæmpet militært uden nævneværdige resultater.

Fredsftale med FARC

I slutningen af 2016 blev der indgået en fredsftale mellem regeringen og den hidtidig største guerillagrube, FARC-EP (De Revolutionære Styrker-Folkelig Hær) efter næsten fem års forhandlinger, som fandt sted i Havana. Fredsftalen betød at flere end 13.000 guerillasoldater blev demobiliseret og afvæbnet i løbet af få måneder i 2017. Hensigten var, at de nu skulle integreres i det civile samfund og skabe et nyt liv, de fleste nok inden for landbruget, hvilket har været ganske vanskeligt. Generelt har det været yderst vanskeligt at føre fredsftalen ud i livet, fordi den regering, der med den højreorienterede Iván Duque i spidsen blev valgt i 2018, var imod aftalens hovedelementer. Et nøglepunkt i aftalen var en jordreform, hvor de fattige bønder ville få tildelt jord, men heller ikke den del af aftalen er ført ud i livet.

Petro har erklæret, at han vil gennemføre alle dele af fredsftalen fra 2016, og han har bl.a. taget initiativ til at købe jord fra de store jordejere med henblik på at fordele den til de fattige bønder. En proces, der er ganske vanskelig og næppe vil kunne gennemføres til fulde i den nuværende præsidentperiode. Men som er helt grundlæggende for de tidligere FARC-EP guerillasoldater, da den historiske organisation er udsprunget af bondebevægelsen og i protest mod de fattige bønders manglende adgang til jord.

FARC er nu omdannet til et politisk parti kaldet Comunes med medlemmer af kongressen.

Hvad angår fredsftalens kapitel om fred, sandhed og erstatning til alle ofrene for konflikten, er der sket betydelige fremskridt, og man forventer i de kommende måneder de første domme over de hovedansvarlige for de mange brud på menneskerettighederne, både blandt tidligere FARC- EP-ledere og inden for militæret. Man har opgjort, at der er over 8 mio. ofre for konflikten, hvoraf langt de fleste er internt fordrevne, men også flere hundrede tusinde dræbte og forsvundne.

Fortsat vold

Selv med fredsftalen fra 2016 har der i de seneste år været fortsat vold. Dette er gået ud over de tidligere FARC-EP guerillasoldater, men også forskellige grupper af civilsamfundet, herunder lokale ledere af bondeorganisationer, oprindelige folk og afrocolombianere (colombianere af afrikansk afstamning), menneskerettighedsforsvarere, journalister og miljøforkæmpere.

Ifølge den anerkendte colombianske organisation Indepaz (indepaz.org.co), som løbende registrerer de mange overgreb, er der siden fredsftalen med FARC-EP registreret 359 dræbte tidligere FARC-EP guerillasoldater og 1469 drab på ledere i civilsamfundet. Blot i indeværende år er 60 lokale ledere blevet dræbt. Her finder man flere forskellige grupper, heriblandt ledere af oprindelige folk på lokalniveau, som forsøger at forsvare deres jorde/områder eller miljøforkæmpere, der kritiserer virksomheder eller store jordejeres miljøskadelige aktiviteter fx inden for minedrift. Blandt ofrene finder man også mange menneskerettighedsaktivister, der fx kritiserer narkokartellernes voldelige opførsel over for landbefolkningen.

Bag den fortsatte vold står ikke mindst narkokartellerne, der ved udsugning af kokainen ofte bruger voldelige metoder for at få adgang til kysten eller havnene.

Stor international støtte til fredsprocessen

Den 13. april var fredsprocessen i Colombia igen på dagsordenen i FN's Sikkerhedsråd, som det er tilfældet hvert kvartal. FN har udsendt en fredsmission, der tæt følger gennemførelsen af fredsftalen med FARC-EP og aflægger rapport til Sikkerhedsrådet hvert kvartal. Der var general stor opbakning fra medlemmer af Sikkerhedsrådet til Petros forslag om total fred, og den faktiske gennemførelse af alle dele af fredsftalen med FARC. De ville se positivt på en eventuel udvidelse af FN's fredsmissions mandat i Colombia til også at omfatte de mange nye aspekter af fredsprocessen, herunder fredsforhandlingerne med ELN. Og ikke blot fredsftalen med FARC.

Hertil kommer den brede støtte fra forskellige lande i Latinamerika og Europa til fredsprocessen. Ikke mindst til fredsforhandlingerne med ELN, hvor flere lande som Norge, Cuba, Mexico, Brasilien, Chile og Venezuela (vigtig, da flere væbnede grupper bruger Venezuela som bagland) bakker op og er direkte med under forhandlingerne, såkaldte garantlande. Andre lande som Sverige, Tyskland, Spanien og Schweiz foruden EU yder økonomisk støtte til fredsprocessen.

Midt i af april besøgte Petro USA og havde et møde med Biden, hvor der var enighed om en speciel aktion for at redde Amazonas og fra USA's side blev der lovet 500 mio. USD til den internationale fond, som Petro har forslået oprettet til dette. Tilsyneladende var der også støtte fra Biden til Petros fredsinitiativer.

EU's udenrigschef Josep Borrell var i slutningen af april på besøg i Colombia og lovede fortsat støtte til fredsprocessen og samtidig at EU vil støtte forhandlingerne mellem regeringen og FARC-dissidenterne.

Hvorfor er det så svært at opnå total fred i Colombia?

Overskriften på en nylig artikel om Colombia i The Economist (15. April) var "total chaos" (i stedet for "total fred"), men den synes ikke at afspejle hele virkeligheden i Colombia. Det er imidlertid klart, at den nye fredsproces er betydelig mere kompliceret, end Petro først havde lagt op til. Og måske vil det lykkes at slutte fred med nogle grupper, mens andre vil fortsætte deres voldelige aktiviteter.

Der er ingen tvivl om, at det er yderst vanskeligt at opnå fred med alle de væbnede grupper, også fordi der er store økonomiske interesser på spil. Samtidig er flere af grupperne dybt afhængig af udenlandske, især mexicanske, narkogrupper, der tvinger dem til hele tiden at levere varen. Og uden en reduktion af efterspørgslen på kokain, er perspektiverne ikke positive.

Sidste år faldt efterspørgslen af koka betydeligt, og faktisk var der en del kokabønder, der ikke kunne afsætte deres produktion (Al Jazeera, 31. marts, 2023). Det skyldes især, at man i USA i stigende grad går over til syntetiske euforiserende midler fremfor heroin og kokain, især produktet fentanyl, der har en langt højere effekt end kokain og heroin. Fentanyl bruges (endnu) kun i meget begrænset udstrækning herhjemme eller i Europa generelt. Denne udvikling kan bidrage til at mange kokabønder går over til lovlige afgrøder. Især hvis de, som regeringen har lovet, bliver hjulpet til afsætning med bedre infrastruktur. Som Petro har fremført, kan denne noget uventede udvikling

åbne nye muligheder for fredsprocessen og gøre, at flere af narkokartellerne vil forhandle.

Forhandlingerne med ELN er udfordret, også fordi ELN er en bred organisation med en flad struktur, hvor de forskellige regionale afdelinger har en stor egen bestemmelsesret. Hertil kommer, at ELN ønsker en bred national aftale med deltagelse af vigtige aktører i Colombia (fx repræsentanter for civilsamfundet og kirken, som deltager i forhandlingerne). Men det skal ikke nødvendigvis gå så hurtigt. Hvad angår de to grupper af FARC-dissidenter er der heller ikke udsigter til hurtige fremskridt.

Andre reformer

Petro har generelt en meget ambitiøs dagsorden, der foruden fred også omfatter vidtrækkende sociale og økonomiske reformer. Hidtil er det lykket at vedtage en skattereform, som introducerer en langt mere progressiv beskatning. Men andre vigtige reformer, fx af sundhedssystemet, er det ikke lykket at komme igennem med endnu. Hertil kommer nye politikker på miljø og klimaområdet, hvor han ønsker at stoppe afskovningen af Amazonas og udvinding af olie, kul og gas, der udgør en stor del af eksporten.

Den Nationale Udviklingsplan er for nylig blevet godkendt i kongressen og indeholder blandt andet finansiering af opkøb af jord til de mange fattige og helt jordløse bønder, en hjørnesteen i fredsftalen fra 2016. Uden at løse nogle af de strukturelle årsager til de mange års konflikt, og i særdeleshed jordfordelingen, er udsigterne til varig fred dårlige.

Petros mandat er kun på fire år og kan ikke fornyes, hvorfor det skal gå hurtigt. Men nogle gange har man indtrykket af, at han falder i den fælde at ville klare alle reformer på én og samme gang inden for hans første år som præsident. Og det gør, at han har tabt noget af den brede opbakning, som han havde i starten blandt andet fra partier, der ikke politisk stod ham nær.

Petro har for nylig udskiftet hele syv ministre, hvoraf de fleste tilhører det politiske centrum eller kommer fra de liberale partier. Han har indsat nye ministre, der politisk står ham nærmere.

Hermed ønsker præsidenten at fremme gennemførelse af de mange reformer. Men det er fortsat et problem at få de mange reformer vedtaget i kongressen. Samtidig forbereder de politiske partier regional- og lokalvalg i oktober, der kan få stor betydning for opbakning til Petros mange reformer. Petros dagsorden har skabt modstand ikke mindst på højrefløjen, der ser de privilegier, de har nydt godt af i årtier, truede eller helt forsvinde.

Artiklen er en opdatering af en tekst, der tidligere har været bragt i Globalnyt.dk.

Vestens reaktion på Lulas tale om Ukraine viser Det globale syds magt.

Manuella Libardi, journalist og MA

USA har beskyldt Brasilien for at stå på Ruslands side, men Lulas officielle neutralitet har mere at gøre med Kina. Manuella Libardi peger på, at præsident Lula satser på at genoplive "Det globale syd", som en fornyet kraft i verdenspolitikken. Blandt andet ved at styrke arbejdet i blokken af BRIKS-lande. Libardi synes, at acceptere denne vinkel og stiller sig mere eller mindre på Lulas side.

Under sit besøg i Kina i midten af april flyttede Luiz Inácio Lula da Silva Brasiliens bonde på det internationale skakbræt. Mens han fortsatte med at fremme en officiel neutralitetsposition i forhold til Ruslands krig i Ukraine, kritiserede den brasilianske præsident USA's rolle og argumenterede for, at Biden-administrationen "tilskynder til krig" ved at bevæbne Ukraine.

Lulas udtalelser gav genlyd på en negativ måde i Ukraine og dele af det globale nord, som tolkede dem som en støtte til Rusland. Bare uger tidligere havde Lula foreslået, at Ukraine afstod Krim for at afslutte krigen.

"Ukraine værdsætter den brasilianske præsidents bestræbelser på at finde en løsning for at stoppe russisk aggression," erklærede det ukrainske udenrigsministeriums talsmand Oleg Nikolenko. "Samtidig skal vi tydeligt bemærke: Ukraine handler ikke med sine territorier."

Lulas tale for nylig udløste et endnu stærkere svar, hvor regeringspersoner hævdede, at Lula modsiger sin formodede neutralitet og er i opposition til Washington. De tager ikke helt fejl. Lula synes mere interesseret i at fremme Brasilien som en nøglespiller i omorganiseringen af globale magtforhold end i at opretholde sit forhold til sin magtfulde nordlige nabo.

Den brasilianske præsidents positionering bekræfter den regionale tendens til et geopolitisk skift væk fra det USA's hegemoni. Dette startede med valget af Andrés Manuel López Obrador i Mexico i 2018, fik styrke med valget af Alberto Fernández i Argentina i 2019 og Gustavo Boric i Chile i 2021 og blev konsolideret af Lulas magtovertagelse i Brasilien og Gustavo Petros i Colombia i 2022.

Kina spiller også en afgørende rolle i denne proces. Ved begyndelsen af det 21. århundrede vendte USA sin opmærksomhed væk fra Latinamerika for at fokusere på sine krige i Afghanistan og Irak. Det skridt bidrog til valg af den såkaldte 'lyserøde bølge' af latinamerikanske ledere, der satte spørgsmålstejn ved regionens historiske og komplicerede forhold til USA.

Washingtons faldende indflydelse i regionen gik ikke ubemærket hen i Kina. Mellem 2000 og 2020 steg handelen mellem Kina og Latinamerika 26 gange, fra 12 mia. USD til 315 mia. USD. Kinas andel af den brasilianske eksport steg også fra under 2% til over 32%. I 2000 var Kina ikke engang en af Brasiliens fem største handelspartnere. I 2022 er det den største og importerer dobbelt så mange brasilianske eksportvarer som USA, Brasiliens næststørste handelspartner.

USA ved, at det skal genvinde det terræn, der er tabt til Kina i dets egen "baghave", og at Brasilien, Latinamerikas største økonomi, er vigtig i den henseende. Det betyder, at Washington ikke kan ses som alt for kritisk over for Brasilia.

Lulas diplomatiske ambitioner

Den ideologiske anklage i Lulas seneste udtalelser er kompliceret. Præsidenten kunne have afholdt sig fra at tage stilling til krigen i Ukraine, men at holde sig ude af de seneste års mest relevante geopolitiske begivenhed er ikke i hans interesse af hensyn til Brasiliens diplomatiske ambitioner.

Som landets leder mellem 2003 og 2010 rettede Lula Brasiliens udenrigspolitik mod at styrke den globale multipolaritet gennem BRIKS-grupperingen (Brasilien, Rusland, Indien, Kina og Sydafrika) og andre alliancer med lande fra det globale syd. Nu forsøger Lula at føre Brasilien tilbage til den internationale scene efter fire år med Jair Bolsonaros isolationistiske regering. Han foreslår at arbejde sammen med andre neutrale globale stater i syd, såsom Indien og Indonesien, for at fungere som mægler mellem Ukraine og Rusland.

Lulas valg af Indien og Indonesien er ikke tilfældige, for de er de mest folkerige lande i verden bortset fra Kina og USA. Brasiliens præsident – det sjette mest folkerige land – sender et budskab om, at repræsentanter for millioner og atter millioner af mennesker har valgt *ikke* at tage parti for Rusland eller Ukraine.

Vesten har forstået krigen som en direkte konflikt mellem de 'gode' (forsvarerne af demokrati og menneskerettigheder) versus de 'onde' (de autoritære tyranner). Men store dele af det globale syd – som dagligt overlever de uligheder, der produceres af tidligere og nuværende kolonialisme – er tilbageholdende med at anerkende deres vestlige bødler som forsvarere af en retfærdig sag.

Ukraine har imidlertid taget denne retorik til sig, idet præsident Zelenskyj i en tale i februar hævdede, at Rusland er en trussel mod den europæiske "livsstil", som er baseret på "regler, værdier, lighed og retfærdighed". Ukraines appel til det moralske spørgsmål som en unik europæisk egenskab

har været en fejltagelse. Selvom USA og Vesteuropa fastholder deres hegemoniske position på den globale scene, har blokken tabt terræn siden finanskrisen i 2008-09.

Brasilien og den nye verdensorden

I Brasilien, et stærkt polariseret land, går denne neutralitetsposition i krigen i Ukraine på tværs af politiske ideologier. Faktisk ser det ud til at have været det eneste spørgsmål, som Bolsonaro og Lula blev enige om under valgkampen i 2022.

På trods af sine autoritære tendenser havde Bolsonaro afvist forholdet til Kina for at nærme sig Donald Trumps USA. Og som præsident da den russiske invasion fandt sted valgte han ikke eksplicit at fordømme Rusland. Lula undlod også at kritisere Vladimir Putin og valgte i stedet at bruge ambivalent sprog til at kritisere alle krige og invasioner.

Også på dette område ser vi Brasiliens pragmatisme. Landet er en stor landbrugseksportør og afhængig af gødning fra Rusland til sin landbrugsvirksomhed, som er en nationalt vigtig politisk aktør.

De vestlige magters magt er ubestridelig, men det er også ubestrideligt, at verden i stigende grad bevæger sig mod multipolaritet. Brasilien er ikke en verdensmagt, men landene i det globale syd ved, at de kollektivt har magt.

De forskellige eksempler på alliancer har illustreret fænomenet med både succeser og fiaskoer. Mest bemærkelsesværdig er måske BRIKS. Samarbejdsblokken satser på genoplivning og fornyelse, og samtidig søger Algeriet, Argentina og Iran medlemskab.

Ukraine synes endelig at have bemærket det. Landets udenrigsministerium har udtalt sig flere gange efter Lulas kommentarer i Kina. Midt i april inviterede ministeriets talsmand Nikolenko Lula til at besøge Ukraine for at forstå "de virkelige årsager og essensen af russisk aggression og dens konsekvenser for verdens sikkerhed".

For mange i Vesten er brasiliansk diplomati "ambitiøst og naivt" (som *The Economist* mente). Naiv eller ej, så er Vesten nu opmærksom – og synes optaget af det folkerige globale syds diplomatiske forhåbninger.

*

Teksten blev oprindeligt udgivet under titlen 'Western reaction to Lula's speech on Ukraine shows the Global South's power' i *OpenDemocracy*, 20 april. 2023. Manuella Libardi er journalist og brasiliansk redaktør for

DemocraciaAbiera. Hun har en master i Internationale relationer. Teksten er oversat af Carsten Jensen med uvurderlig hjælp fra en maskine.

Lula, Brasilien og krigen i Ukraine

Af Bruno Cava, forfatter og forsker

Brasiliens nyindsatte præsident Lula prøver at gennemføre en udenrigspolitik, hvor han vil holde landet neutralt i forhold til Ruslands invasion af Ukraine. Men er dette overhovedet muligt? Og er det klogt i den aktuelle situation, hvor spørgsmålet om en 'multipolær verden' til forskel fra den unipolære er blevet sat på dagsordenen, - især af Putin? Forholdet til demokrati og menneskerettigheder rejses dermed indirekte af Lula, der nok på sigt må vælge side i forholdet mellem de store magter, USA og Kina. Bruno Cava slutter artiklen med en på kritiske vinkler på den langsigtede fornuft i Lulas aktuelle position, og anbefaler indirekte en mere aktiv opslutning til den internationale blok, der er vendt mod de autoritære stater.

Lula sagde "Nej" til Scholz' anmodning om at levere ammunition fra den brasilianske hærs depoter til brug i de Leopard-kampvogne, der er leveret til Ukraine. Lula sagde også nej til pres fra sine partnere i BRIKS-blokken for at tilslutte sig dem ved afstemningen om FN-resolution ES-11/L.7. Den 16. februar stemte Brasilien sammen med de øvrige 140 medlemslande i FN for at kræve en "integreret, øjeblikkelig og betingelsesløs" tilbagetrækning fra de ukrainske områder, der er beslaglagt af russiske tropper. Den brasilianske stats afstemning fik følgeskab af dens regionale partnere med centrum-venstre præsidenter, såsom Argentina (under formandskabet for kirchneristen Alberto Fernández), Chile (Gabriel Boric), Mexico (López Obrador) og Colombia (Gustavo Petro). De stemte alle for beslutningen, der på det kraftigste fordømmer Rusland. I modsætning hertil undlod medlemmer af BRIKS, Kina, Indien og Sydafrika at stemme for den samme resolution. Præsidenten, der tilhører Arbejderpartiet, og som for nylig er taget i ed for sin tredje periode efter fire års højreekstremistisk styre i Brasilien, balancerer mellem formel fordømmelse af Ruslands invasion fra februar sidste år og afvisning af enten at deltage i økonomiske sanktioner eller at blive direkte eller indirekte involveret i krigen i Ukraine.

Et Brasilien for multilateralitet

I brasiliansk udenrigspolitik betyder forsvar for multipolaritet i internationale relationer historisk forsvar af FN selv som et pluralistisk eksempel på voldgift af tvister og fremme af folkeretten i sager mellem stater. Den brasilianske stat har været fortalere for styrkelse af generalforsamlingen samt reform af Sikkerhedsrådets beføjelser. Desuden har Brasilien i nogle årtier plæderet for at blive optaget blandt de permanente medlemmer af Rådet. Hovedargumentet er, at der i det enogtyvende århundrede med den større fordeling af beslutningsmagt over hele kloden ikke længere er nogen grund til, at stater som Frankrig og UK stadig er permanente medlemmer, mens Brasilien og Indien ikke er. Ud over at være underskriver af traktaten om ikke-

spredning af kernevåben overholder den brasilianske stat også traktaten om Den Internationale Straffedomstol - hvor i øvrigt tidligere præsident Bolsonaro (2019-22) for nylig blev fordømt for de forbrydelser mod oprindelige og miljømæssige befolkninger i Amazonas, som han begik under udøvelsen af præsidentmandatet.

Uanset hvem den fungerende præsident er, udgør det tekniske personale i det brasilianske udenrigsministerium, dvs. karrierediplomaterne, normalt en modvægt til de mere politisk-ideologisk orienterede politiske slagsbrødre. Bolsonaro, der var nostalgisk efter den sidste periode af det borgerligt-militære diktatur i Brasilien (1964-85), deler værdier med Putin, såsom religiøs ultrakonservatisme, forsvar for kernefamilien samt krigsparadigmet, og i februar 2022, da Putin beordrede en storstilet invasion af nabolandet, begyndte medierne på den organiserede højrefløj i Brasilien at fremstille Bolsonaro som en genial strateg sammen med Putin. Alligevel var det gode personlige forhold mellem præsidenterne i Rusland og Brasilien ikke nok til at forhindre den brasilianske stat i at stemme imod invasionen i marts i beslutningen om invasionen (n. ES-11/1). I vid udstrækning skyldtes inddæmningen af den ideologiske tilpasning mellem Putin og Bolsonaro den prestige og manøvreedygtighed, som det brasilianske diplomatiske korps besidder.

Fra et teknisk synspunkt undlader Lula ikke at følge de traditionelle principper, der har båret brasilianske internationale relationer, når han søger ikke-intervention, fredelig løsning af konflikter og udbredelse af de menneskerettigheder, som endda er indskrevet som faste klausuler i den føderale forfatning. Bortset fra den formelle fordømmelse i FN søger Lula imidlertid ikke at tage hverken Putins eller Zelenskys side. Muligvis i forventning om at kunne indtage en mæglerpositionen. Kalibreringen af Lulas position ligner den rolle som mellemmand, der blev forudsat i 2009, da han nedsatte en parallel gruppe til kontakt med Tyrkiet for at forhandle om reduktion af Irans lagre af beriget uran.

I et interview til *Time Magazine* i maj 2022 udtalte Lula, at Zelensky også er skyld i krigen, og at den ukrainske præsident er nødt til at ændre sin holdning. I år, da han var svoret ind som præsident, appellerede Lula til det populære ordsprog, at "når man ikke vil, kæmper to ikke", ved at nægte at give ammunition til ukrainerne, hvilket indebærer, at ingen af siderne er interesserede i at vende tilbage til forhandlingsbordet.

Ifølge den annoncerede platform, der skal sætte Brasilien tilbage på diplomatiets verdenskort og dermed vende den isolationistiske tendens i Bolsonaro-årene, foreslog Lula en "fredsklub". Gruppen vil bestå af "neutrale" stater med lederne af Kina og Tyrkiet for at lette genoptagelsen af direkte samtaler mellem Rusland og Ukraine. Lulas meddelelse herom blev hyldet af BRIKS-medlemmer, herunder Rusland. Blandt ukrainernes

allierede var det umiddelbart kun Macron, der nikkede til det Lulas fredsforslag. Den franske præsident påpegede på G20-mødet i New Delhi, hvordan ensidigheden i Europas og USA's økonomiske og militære støtte til Ukraine førte til, at de "mistede tilliden fra det globale syd."

Russisk-brasiliansk indbyrdes afhængighed

Bag Lulas og Bolsonaros ideologiske udtalelser og stemninger er der til stadighed en dybere pragmatisk grund til den tilbageholdenhed, hvormed den brasilianske stat har positioneret sig i konflikten. Dette forklarer til dels den konstante dosering af kritik af Putin og begrænsningen af fordømmelser af Rusland til et formelle og deklatorisk niveau. Den tidligere præsident for Brasilien og den nuværende har blandt deres parlamentariske baser vigtige interessesegmenter, der er knyttet til landbrugsvirksomhed, hvilket svarer til ikke mindre end ca. 26% af BNP og 48% af den samlede brasilianske eksport eller USD 160 milliarder per år. Produktiviteten i landbrugsøkonomien er betinget af en massiv anvendelse af gødning, især NPK-gødning (nitrater, fosfater, sulfater). Alt i alt er Brasilien den største importør af NPK i verden, og Rusland er i øjeblikket oprindelseslandet for størstedelen af importen og opfylder 22% af efterspørgslen ifølge data fra 2022. I løbet af de sidste to årtier har den nationale landbrugsindustri ikke gidet at udvikle selvforsyning hvad angår gødningsproduktion, da det altid har været betragtet som en vare med let adgang, som det er billigere at købe det på det globaliserede marked end at internalisere i sin egen produktionskæde.

Bolsonaro var det sidste statsoverhoved, der officielt besøgte Kreml den 15. februar 2022, lige før invasionen, da eskalerende spændinger ved grænsen allerede pegede på Ruslands drastiske handling. Den tidligere præsidents gestus var ikke kun at udtrykke ideologisk sympati med kammeraten på det russiske højre, men også at sikre det russisk-brasilianske engagement i at opretholde det bilaterale handelsforhold. I forventning om uddybede økonomiske sanktioner mod Den Russiske Føderation, i et *crescendo* siden annekteringen af Krim i 2014, tog Bolsonaro sig af landbrugsindustriens bekymringer ved at sikre fortsat forsyning af russisk gødning, hvilket var punkt nummer et på dagsordenen for mødet mellem de to lande. Ud over at importere en enorm mængde NPK-gødning fra russiske leverandører eksporterer brasiliansk landbrug mad til Rusland og balancerer dermed den bilaterale handel. På det tidspunkt, selv med internationale spændinger der var ved at eksplodere og med synlig opbygning af russiske tropper ved grænserne til Ukraine, var Bolsonaro skamløs nok til at understrege det "perfekte ægteskab" mellem dem. Han påpegede karakteren af indbyrdes afhængighed som følge af de gensidige komparative fordele mellem Brasilien og Rusland. Seks dage før begyndelsen af den største europæiske krig siden 1945, der blev indledt efter ordre fra Ruslands præsident, påpegede Bolsonaro stadig, at "Putin søger fred."

Lula-regeringen blev valgt med en lille margin i et valg, der var præget af voldelig polarisering og havde et ugunstigt styrkeforhold for at kontrastere landbrugsindustriens interesser med dets betydelige økonomiske og politiske magt på alle regeringsområder, nationalt eller regionalt. Selv hvis der ikke var nogen politiske begrænsninger som følge af den polariserede konjunktur, er det sandsynligt, at Lula ikke ønskede at konfrontere sådanne disse. I løbet af hans første to perioder (2003-10) var råvareprisboomet afgørende, hvis de offentlige udgifter skulle kunne øges. Med udvidelsen var Lula-regeringen i stand til at dirigere en del af budgettet til de masseorienterede politikker for direkte indkomstoverførsel, såsom det sociale program, der blev hans regerings varemærke, *Bolsa Família*. I dag, i en makroøkonomisk situation der er forværret i forhold til 2000'erne, ud over at være politisk mere ustabil og med en opposition, der er rodfæstet i samfundet og institutionerne, kan den strategiske landbrugsindustri sektors indflydelse fremskynde afviklingen af grundlæggende elementer i regeringsførelsen. Desuden vil Lula fra et økonomisk synspunkt næppe være i stand til at genåbne finanspolitisk rum nok til at gennemføre socialpolitikker og forbedringer af offentlige tjenester til befolkningen, hvilket var centrale løfter i hans kampagne.

Politisering af (begrebet om) ”Det globale syd”

Den brasilianske regerings begrænsninger ligner dem i andre vækstøkonomier med fattige befolkninger. Den største modvilje hos regeringerne i Det globale syd mod at blive involveret i konflikten stammer fra fraværet af politisk eller socioøkonomisk spillerum som deres egne samfund kan ofre, hvad enten de skulle støtte Ukraine eller Rusland. Den største del af verdens befolkning står over for konkrete problemer med mere umiddelbar appel, såsom elendighed, sult, mangel på grundlæggende sanitet, folkesundhedskrise, prisstigninger på basale fødevarer og intensivering af sociale konflikter. Nationalstaterne i det globale syd, hvor den største del af de befolkninger, der er sårbare over for krisen, befinder sig, har ikke råd til omkostninger ved en krig, de ikke har startet, og de støtter den heller ikke med våben og krigeriske taler. Det være sig direkte omkostninger, gennem materielle overførsler og våben eller mulig økonomisk støtte, eller indirekte omkostninger som følge af bivirkninger ved sanktioner eller forstyrrelser af det skrøbelige net af indbyrdes afhængighed, som lægger pres på prisstigningerne på det globaliserede marked. For dem, der lever i samfund, der plaget af endemiske sygdomme og problemer, synes en kedel, der er ved at koge, som krigen i Ukraine, at være et fjernt problem.

Lederne af staterne i det globale syd giver udtryk for den opfattelse, at de rige lande i nord monopoliserer dagsordenen under møder og i internationale organisationer til skade prioriteringerne hos de mest trængende befolkninger, som er flertallet og er koncentreret uden for Europa. Deres kritik er baseret på en sund følelse af forfærdelse og opgivelse af samfundets mest umiddelbare prioriteter, mens Europa og USA dræner de internationale

ressourcer i deres bestræbelser for at bevæbne og hjælpe Ukraine. Ifølge de mest modvillige modstandere af den vestlige indsats til støtte for den ukrainske modstand, er synspunktet, at hvis det ikke havde været for denne krig, der udkæmpes i Europa mellem europæere, ville den ikke være blevet omgivet med samme hellige karakter, som medierne giver den. Den ville ifølge denne indvending ikke blive behandlet som et vendepunkt mellem et før og efter i globaliseringens forløb, som om de andre verdenskrige, borgerkrige og igangværende humanitære katastrofer fra den ene dag til den anden blot var blevet et supplement til en hovedkonfrontation.

Med linjerne i dette defensive og reaktive ræsonnement, der taler på vegne af de fattige i det globale syd, fastholder Lula kritikken af stater med en lang historie med interventioner i andre lande, såsom USA og EU, der ikke har moralsk ret til at anklage ham, Brasiliens præsident, for ikke at ofre det "perfekte ægteskab" med Rusland, endsige til at kræve, at han opgiver Brasiliens planer om at afbalancere dets alliancer ved at deltage i en alternativ blok til den vestlige hegemoniske.

Ved at sige "nej" til *både* BRIKS-partnerne og opfordringerne til mere skarp involvering fra Scholz eller Biden, kunne imidlertid Lula genåbne et geopolitisk rum, hvis analog i Den Kolde Krigs tider havde været Nehrus eller Sukarnos initiativer, der førte til konferencen af alliancefrie lande i Bandung i 1955. Den brasilianske stat er trods alt relativt ubevæbnet og historisk fredelig på det eksterne plan uden håb om at bestride hegemoni. Dens tradition, der mindst går tilbage til grundlæggelsen af FN, har været at bidrage til opbygningen af en orden af stater, der på lang sigt favoriserer en demokratisering af den globale styring og reduktionen af regionale og interne uligheder.

Men hele den diskursive blok, der er rejst af det globale syd, indeholder en modsigelse. Mens det virker at argumentere mod ledere fra USA, Tyskland eller Frankrig, gør det ikke det samme, når argumenterne er rettet mod Ukraine. Den unge ukrainske republik, det fattigste land i Østeuropa med en kolonial fortid, der er lige så ulidelig som Afrikas eller Latinamerikas, skal ikke ses som de andre nationer i det globale nord. Den horisontale solidaritet, der skal manifesteres mellem Brasilien og Ukraine, ville være en konstruktiv handling fra syd-syd-aksen, uanset holdningen hos de gamle verdensmagter (USA) eller aspiranter (Kina). Over for det gamle center er Ukraine stadig et land i det globale syd. I en artikel fra 1991 advarede E.P. Thompson om, hvordan brugen af udtrykket "tredje verden" var blevet et påskud for kulturel, endda sentimental, relativisme.

I 2023, i stedet for at appellere til de sproglige regler i det "globale syd" om at relativisere uenigheden om den autoritære udvikling i ledende grupper i Iran, Nordkorea eller Nicaragua – som Arbejderpartiet og Lula selv gør nogle gange – er sagen at bruge denne forestilling til at politisere krigen i Ukraine.

Det ville indebære betyde, at vi bevægede os væk fra den dikotomi mellem Vesten og Ikke-Vesten, der passer så godt til aggressorstatens antivestlige diskurs, og hen mod at anerkende eksistensen af det ukrainske folk som et historisk subjekt, der er i stand til at udtrykke et synspunkt om undertrykkelsesprocesserne. Det ukrainske folk er de største ofre og samtidig dem, der fylder modstanden med menneskelig og moralsk styrke. På denne måde ville begrebet om det globale syd få en håndgribelig betydning, så den brasilianske regering kunne identificere sig med et andet perifert folk, som i forskellige perioder af sin historie har lidt under virkningerne af kolonialisme og udenlandsk undertrykkelse.

Det vil sige, at vejen ud af dikotomien går mellem *to onder*. På den ene side undgår den en hyklerisk kontrast mellem demokratier og autokratier, som om Tyrkiet og Saudi-Arabien, USA's og NATO's allierede, var demokratiske stater baseret på retsstatsprincippet. På den anden side falder den ikke ind i en lige så hyklerisk kulturel relativisme, der retfærdiggør udgrænsningen af interne oppositioner og den autoritære lukning af regimet i Folkerepublikken Kina med dets politbureau med 25 mænd og ingen kvinder i navn af et mystificeret 'kinesisk koncept om demokrati'.

1970'ernes tredje verdensgrammatik ville således konkret blive genbrugt som det "globale syd", hvis man i den vanskelige og lidende ukrainske modstand ser en kamp for national befrielse. Det er nødvendigt først og fremmest at sympatisere med det, i stedet for at vise solidaritet med invasions- og aggressormagten, som udelukkende fører krig på Ukraines territorium og mod den ukrainske befolkning. Dette ville gøre det muligt for Brasilien at undslippe den tomme dikotomi mellem Vesten og ikke-Vesten og dermed påtage sig en ledende rolle og åbne et rum for formulering og intervention, der indtil nu ikke eksisterer. Desuden ville det holde op med at se Ukraine som fraværende i den aktuelt fremherskende diskurs, der er blevet udarbejdet af staterne i det "globale syd" eller i deres navn, hvor Ukraine undertiden bliver reduceret til offer for en pervers vestliggørelse, undertiden til NATO-styrkernes nyttige idiot.

Spændinger og dilemmaer

På tværs af udformninger af argumenterne gennemsyrrer spændinger af enhver art den position, der hidtil er indtaget af Brasilien med først Bolsonaro og derefter Lula i spidsen. For det første bliver det stadig vanskeligere at opretholde ækvivalensen mellem Putin og Zelenskij. Til en vis grad hviler den narrative konstruktion på det faktum, at selv om invasionen var åbenlyst ulovlig i henhold til international lov, ville Ukraine, da den modtog NATO's militære støtte, have "udjævnet spillereglerne." Det vil sige, at med den militære støtte fra de 30 NATO-lande, ville konflikten være blevet symmetrisk, så man ikke længere kunne tale om aggressor og aggressor, men om to symmetriske krigsførende dele. Men de grundige undersøgelser af de

krigsforbrydelser og forbrydelser mod menneskeheden, som er begået af Rusland i Ukraine fx i Bucha, Borodyanka og Izyum, har undergravet ethvert forsøg på at holde samme afstand til parterne.

Hvordan kan Lula fremstille sig selv som en budbringer for fred i spidsen for et land, der historisk har forpligtet sig til menneskerettigheder, samtidig med, at han placerer sig på en mellemvej mellem undertrykkere og undertrykte? Dette dilemma skyldes *asymmetrien* af de begåede forbrydelser, da et af hovedemnerne for kritik på Lulas venstrefløj består i at kritisere hans påstand om at være universel dommer. Ifølge denne liste over kritikpunkter vil den tidligere fagforeningsmand i Brasilien udøve rollen som klasseforligsmand, der altid er på jagt efter en mellemvej mellem udbyttede og udbyttere. I stedet for at repræsentere de folkelige lag, vil han i stedet spille en rolle som fredsstifter i en social konflikt i et win-win-system: eliterne vinder, arbejderne vinder. I krigen i Ukraine ville Lulas forsoningstilgang kolliderer frontalt med tilstedeværelsen af forbrydelser mod menneskeheden, som ikke bare kan glemmes af den side, hvis befolkning har lidt under dem.

Desuden, hvis Brasilien siden grundlæggelsen af FN har forsvaret multilateralisme og større magtdeling, er Putins diskurs åbent krigerisk og multiimperialistisk. Hans udtalelser og artikler er demonstrative, når de anfægter den nuværende internationale orden, som om den ikke var andet end en hegemonisk nordamerikansk unipolaritet. I denne logik ville der være en overvægt af vestlige værdier i den praktiske måde, internationale institutioner og organisationer arbejder på, til skade for andre verdenssyn, såsom det russiske, det kinesiske eller det indiske. Baseret på dette kulturalistiske argument bestrider Putin legitimiteten af netop den struktur i internationale og menneskerettigheder, som den brasilianske stat siden 1945 har været tilhænger af. Konsekvent forsvaret Brasilien gennemførelsen i praksis, det vil sige *effektiviteten* af de ikke-anvendte normer og deres gyldighed for alle, i stedet for at delegitimere normerne selv, som Putin gør. I Putins udtalte opfattelse af civilisationernes konflikt bør den fremtidige verden ikke omformes af multilateralisme, men af en aftale mellem de store atommagter, som indbyrdes ville trække nye linjer mellem indflydelseszoner, svarende til hvad der skete på Jalta-konferencen (1945) i den sidste fase af Anden Verdenskrig. En fremtid, som den Putins forestilling indebærer, interesserer ikke Brasilien, fordi det så ville være dømt til at vælge, hvis koloni det ville være: Kinas eller USA's.

En anden zone med stor spænding inden for den brasilianske diskurs under Lula er spørgsmålet om landbrugsøkonomien. Uden tvivl er sundheden i den internationale handel med gødning og fødevarer et centralt element for monetær stabilitet, økonomisk genopretning og regeringens offentlige investeringskapacitet i de kommende år. Imidlertid har fronten i agroindustriens ekspansion været ansvarlig for øgningen af skovrydning i Amazonas og ødelæggelsen af cerrado-økosystemerne. Fremskridt inden for

landbrugsvirksomhed medfører også forpligtelser i forbindelse med befolkningens fødevarer sikkerhed og koncentrationen af jord og indkomst i landdistrikterne. Eftersom der i dag er en millionærmarkedsføring, der sigter mod at demonstrere en dydig forsoning mellem landbrugsindustrien og miljøet, er de brasilianske økosocialistiske bevægelser uenige og foreslår tværtimod et paradigmebrud. Den miljøforkæmpende venstrefløj forslag er i stedet at erstatte regimet med kolossale *monokulturplantager* med et mønster for familiedrevne mini-ejendom, samt at erstatte den intensive tilstedeværelse af GMO'er og gødningsstoffer i hele produktionskæden med økologisk og bæredygtigt landbrug. Men i den aktuelle periode vil ethvert direkte spørgsmål stegt ved agroindustrien sætte regeringen under pres ovenfra, fra de agrokapitalistiske eliter og deres aktive støtter i parlamenterne; og fra neden ved at true mængden af valutainsamling, som regeringen regner med, for at kunne øge niveauet for offentlige investeringer. Løsningen på dilemmaet eksisterer naturligvis ikke endnu, men er stadig afhængig af et terræn med skabelse af alternativer og kampe.

Inden for Lula-regeringen er ledere som miljøminister Marina Silva fortalere for et mere moderat forslag til økologisk økonomi og kritiske over for det udviklingsmønster, der er underforstået i landbrugsindustrien. Selvom det socio-miljømæssige problem kommer fra før, fra de tidligere regeringer, kom der med Bolsonaro en forværring, da industrien fik fripas til at ødelægge økosystemer og voldtage oprindelige samfund. Inden for Lula-regeringen varsler to tendenser et fremtidigt sammenstød: på den ene side er dem, der går ind for en tilbagevenden til de "lykkelige år" med gentagelse af succesformlen fra 2000'erne, det vil sige gennem eksport af råvarer for at generere overskud, der derefter geninvesteres i socialpolitikker; på den anden side er de, der går ind for en reformistisk nyorientering, der sigter mod et andet udviklingsmønster efter Parisaftalen, på bioøkonomi, kulstofkreditter, bæredygtighed og grøn brint (i hvis udforskning og implementering Tyskland er partner). Selvom sådanne spændinger ikke løses på grund af strategiske beslutninger og politisk pres, foretrækker Lula at blive hos begge verdener: det landbrug som altid fokuserer på eksport og fortalere for en modernisering gennem den grønne økonomi. Denne tvist, som også involverer kampe fra bevægelser uden for regeringen, kommer til at bestemme skæbnen for den indbyrdes afhængighed mellem Brasilien og Rusland (eller Kina). De store mængder gødningsimport og fødevarer eksport er variabler i den type udvikling, der skal følges eller revideres.

Det er værd at nævne et sidste dilemma for Lulas holdning til krigen, som er af mere politisk-ideologisk karakter. Med udgangspunkt i traditionen fra den latinamerikanske national-udviklingsorienterede venstrefløj er arbejderpartiets fremherskende tendens at identificere USA som den største risiko for brasilianske krav om regionalt lederskab og autonom udvikling. USA ville være den største fjende i betragtning af Monroe-doktrinen for tid, omstændighederne ved kuppet i 1964 og de forskrifter, der er afledt af

marxistiske teorier om afhængighed eller ujævn udvikling. Det er imidlertid nødvendigt at foretage en konkret analyse af den konkrete situation. I 2023 bidrog den samme amerikanske regering til at uskadeliggøre den tidsindstillede bombe fra Bolsonaros institutionelle allierede og en radikaliseret social yderste højrefløj i tilfælde af valgnederlag.

Efter at have oplevet radikaliserede trumpisters invasion af US Capitol den 6. januar 2021 foregreb Biden kupplanerne i Brasilien ved at sende CIA-direktøren og andre udsendinge hertil. Mellem 2021 og 2022 mødtes den demokratiske præsidents særlige udsendinge med medlemmer af den brasilianske regering, hærgeneraler og Bolsonaro selv for at afskrække dem fra kupplaner. Lula blev taget i ed takket være en sejr for en bred demokratisk koalition, der tilsluttede sig en diskurs, der forsvarede demokratiet mod udbrud af en borgerkrig, der på flere punkter svarende til det, Biden og Det Demokratiske Parti brugte under hele den hårde valgkamp mod Trump. For under en konvergens af konjunkturer, men med vigtige udviklinger i de kommende år, er Biden og Lula på samme side og forsvarer for det liberale demokratis institutioner, og på vagt over for udbrud af optøjer ledet af det organiserede ekstreme højre (trumpister eller bolsonarister). Når alt kommer til alt, er fremkomsten af det nye højre en verdensomspændende tendens med tilsvarende virkninger i USA og Brasilien.

Som forudsagt indtraf der en brasiliansk variant af Capitol-stormen den 8. januar 2023 med invasion og plyndring af bygningerne, der huser statsmagten i Brasilia. Men bjerget fødte en mus. Med en frygtsom og utilstrækkelig støtte fra agenter for sikkerhedsstyrker eller politiske ledere på højrefløjen blev bolsonaristernes oprør demonteret og undertrykt på få dage. Til gengæld for at forsvare legitimiteten af resultatet og retsstatsprincippet i Brasilien besøgte Lula i begyndelsen af februar officielt Det Hvide Hus for at understrege, at hvad angår forsvaret af demokratiet mod den nye autoritære højrefløj, er han tæt på Biden og regner med ham.

Alt i alt er det et åbent spørgsmål, hvor meget en rekonstruktion af den tredje Lula-administrations eksterne og interne aktionssfærer vil ændre Brasiliens positioner i krigen i Ukraine, såvel som være basis for en genpolitisering af det globale syd og betydningen af demokrati i dag midt i globaliseringens tendenser og modsætninger i åben krise.

*

Artiklen blev oprindeligt udgivet under titlen 'La equidistancia inviable de Brasil' i *OpenDemocracy*, 22 marts, 2023. Bruno Cava er forfatter, blogger og forsker ved Universidade Nômade. Han skriver til adskillige medier, herunder *The Guardian*, *Al Jazeera*, *Multitudes* og *Le Monde Diplomatique*. Oversat af Carsten Jensen med uundværlig hjælp fra maskine.

Latinamerikas præsidentielle venstrepopulisme. Ernesto Laclau og den første lyserøde bølge.

Af Carsten Jensen, medlem af Kritisk Debats redaktion

I denne artikel diskuteres Ernesto Laclaus tilgang til den første lyserøde bølge i Latinamerika, sådan som han fik kendskab til den før hans død i 2014. Det er således en erfaringsopsamling, der ikke kan medtage erfaringer fra hverken tilbageslaget eller den fornyede fremgang siden 2020. Når netop Ernesto Laclaus tanker alligevel inddrages her, er det fordi han har været en af de mest gennemslagskraftige politiske tænkere fra Latinamerika i de seneste 40 - 50 år i Europa, og derfor kan være med til at give inspiration til diskussionen af den nye bølge.

Ernesto Laclau

Ernesto Laclau havde, som en der fik sine formative politiske skolinger og oplevelser i Latinamerika, men arbejdede i Europa siden starten af 1970'erne og frem til det 21. århundrede, fordelten af at kunne inddrage erfaringer fra begge kontinenter. Endelig har han via sin originale populismeteorologi været med til at forme analyser af denne, som er en central del af det politiske liv i Latinamerika, og dermed også vores måde at analysere den på.

Ernesto Laclau (1930-2014) gjorde sig fra 2006 til talsmand for, at den europæiske venstrefløj så til Latinamerika for at få inspiration til at udvikle alternativer til den nyliberalisme, der dengang så ud til at have et omfattende hegemonisk greb om kloden. De spørgsmål som kunne rejses i den forbindelse var, hvad det latinamerikanske centrumvenstre kunne og stadig kan, som det europæiske hidtil ikke har kunnet? Er det muligt at overføre erfaringerne? Er det ønskeligt? Er der nogen, der har prøvet i større målestok, fx Syriza eller Podemos? Sådanne spørgsmål kan man diskutere med udgangspunkt i Laclaus enkle forslag, - som i øvrigt ikke er hans eget, men som han advokerede for, og som han selv tilskrev den britiske kultursociolog og thatcherismeteorologer Stuart Hall.

Populisme i Latinamerika

Stater har de civilsamfund de fortjener, sagde den amerikanske historiker og politolog Lisa Anderson, og Latinamerikas statslige præsidentalsystemer synes at frembringe partier og bevægelser i de civile samfund, hvor de enkelte, centralt placerede ledere betyder mere for identitetsdannelse og organisation end i Europa. Det kan have været med til at fremme populismen som politisk form på kontinentet. Ifølge Laclau har der siden 2. Verdenskrigs slutning været en tendens til, at de folkelige kræfter i Latinamerika har tænkt mindst lige så meget i 'folk' som i 'klasse', til forskel fra i Europa, hvor arbejder- og agrarpartier stod relativt stærkt og, NB, organisatorisk adskilt fra hinanden. Laclau arbejdede hårdt for at genoprette populismens rygte i forhold til dem, der i politik, journalistik og *political science* nedladende

afskrev den som en 3. verdens- eller fattigmandspolitik uden fremtid; en slags primitiv protestpolitik, der nok kunne samle og begejstre, men ikke regere.

Laclaus populismedefinition var relativt enkel. Populisme forekommer kun i komplekse og heterogene samfund, når der udvikles adskilte rum af 'dem og os', når der er et stærkt symbolindhold i politik baseret på sammenknytninger af ligeværdige krav ('ækvivalenskæder') og et lederskab (oftest 'én leder'), hvis ord udtrykker den givne bevægelses politik *vis a vis* modstandere og fjender. Politikken kan gå til højre - som hos Pia Kjærsgaard og Donald Trump - eller til venstre som hos Alex Tsipras og Jean-Luc Melenchon. Eller for den sags skyld Thorvald Stauning, hvis berømte slagord 'Stauning eller kaos' netop udtrykker det stof, som vellykket populisme er gjort af (Hansen og Hovmøller, 2022).

På den baggrund mente Laclau, at der blev skabt en helt ny situation i Latinamerika i starten af det 21. århundrede, hvor centrumvenstre blev en ledende kraft på basis af vellykkede populistiske politikformer. Denne nye situation opstod i en situation, hvor der i regionen endelig omkring årtusindeskiftet var blevet skabt en ny balance mellem det liberale demokratis komponenter (demokrati og en liberal fortolkning af rettigheder og adskillelse af magter), der muliggjorde reelle debatter og valg således, at den autoritære, klientelistiske liberalisme, der tidligere prægede politikken og som sikrede oligarkerne magten, kunne udfordres af andre end militære ledere (Laclau, 2010a og 2010b).

Hvad karakteriserer det Latinamerikanske centrumvenstre?

Abelard Ramos, en ledende figur i den tidlige argentinske venstrepopulisme og i 1960'erne medredaktør af bladet *Lucha Obrera* ('Arbejderkamp') i Buenos Aires sammen med Ernesto Laclau, havde en enkel formel for, hvad det ikke-kommunistiske venstre skulle have som politiske paroler i Argentina i særdeleshed og regionen i almindelighed: National suverænitet, økonomisk uafhængighed og social retfærdighed. Hertil lagde Laclau, at det var en udtalt forudsætning, at politikken skulle realiseres af en arbejderregering (1) (Laclau, 2012a).

Dette skulle ses i relation til, at 1) USA spillede en meget stor rolle som hegemonisk magt i Latinamerika i 1950'erne og 1960'erne og tilmed havde en udenrigspolitisk doktrin, der sagde, at USA ikke skulle acceptere anti-amerikansk politik på kontinentet, 2) udenlandske kapitalinteresser, især britiske, sad på meget økonomisk magt i Argentina, 3) at godsejere/oligarker sad på resten uden at dele magten med arbejdere og bønder, og at 4) Argentina ifølge Laclau havde den største og bedst organiserede arbejderklasse i 3. Verden i perioden efter 2. Verdenskrig.

Selvfølgelig er mange forhold udviklet og differentieret siden, men det ser ud til, at de tre første punkter i dette politiske program stadig beskriver det nye

centrum-venstre i Latinamerika meget godt. Laclau mente, at den endelige afvisning i 2005 fra et næsten samlet Latinamerika af USA's offensiv for at skabe et fælles handelsområde af Nord- og Sydamerika – og den modsvarende dannelse af alternativet Mercosur - var en realisering af den slags tanker, der blev lanceret som en sammenhængende, antiimperialistisk og folkeligt orienteret politik af fx Ramos i 1950'erne og 1960'erne.

Centrumvenstre i Latinamerika i dag er nødt til at have svar på mange flere udfordringer end Ramos stod overfor, givet den øgede kompleksitet i samfundene, skønt basis synes at være den samme. Blandt de nye udfordringer har været en tilpasning til nye forventninger i befolkningerne. Her findes mange af de samme temaer rejst som i USA og Europa: miljø- og klimapolitik, kønsspørgsmål etc. (Laclau, 1985, Barret m.fl. 2008). Omkring disse temaer er der blevet skabt bevægelser i det civile samfund, der på den ene side har mobiliseret mange, men som også har gjort organisationsspørgsmålet mere komplekst. I den forstand har Latinamerikas politik nærmet sig USA's og Europas.

Liberalt demokrati i Latinamerika

Det har været en forudsætning for udviklingen af den nye latinamerikanske venstrepopulisme i dens konkrete former, at der samtidig var en udvikling i de øvrige politiske normer og spilleregler i regionen. Ernesto Laclau ser således udviklingen af den nye populisme som en proces, der har været samtidig med udviklingen og konsolideringen af det liberale demokrati i de samme nationale rum. Man kunne føje hertil, at de to træk i nogen grad ovenikøbet har understøttet hinanden, jf. fx genopretningen af Bolivias demokrati efter MAS valgsejr i 2020, der bragte højrefløjens kortvarige eksperiment med genindførelse af et styre, der var tilvejebragt af og hvilede på militæret, til en hurtig slutning (jf. Mikael Bjerrums bidrag til dette nummer af *Kritisk Debat*).

Ifølge Laclau har Latinamerika i perioden efter den kolde krig været præget af hidtil uset politisk fornyelse. I fremstillingen af udbredelsen og den foreløbige befæstelse af det liberale demokrati tog han udgangspunkt i C. B. Macphersons klassiske ideer om, hvordan liberalisme og demokrati oprindeligt var adskilte ideologier på basis af hvilke, der blev udviklet en hybridform: liberalt demokrati. I Europa skete dette i løbet af det 19. og det 20. århundrede, mens det i Latinamerika ifølge Laclau først i praksis skete i tiden umiddelbart op til det 21. århundrede. Det vil sige efter den kolde krigs afslutning. Man kunne tilføje at processen stadig ikke er afsluttet.

I Latinamerika havde begge de nævnte strømninger været til stede i det 19. århundrede, men som adskilte og til dels modsatrettede ideologier. Uafhængighedskampene i starten af århundredet, hvor de tidligere kolonier gjorde sig frie af Spanien og Portugal, havde været næret af demokratiske ideer, der modsvarede de ideologier, der også havde gjort sig gældende i

Europa og Nordamerika. Efterfølgende skabte udviklingen af verdensmarkedsbaserede økonomiske oligarkier omkring landbrugseksporten grobund for en latinamerikansk liberalisme. Til forskel i Europa og USA udvikledes der imidlertid ikke den kombination af de to ideologier, der efterhånden blev realiseret i disse politiske rum som 'liberalt demokrati'.

I løbet af det 20. århundrede indtraf to sæt af begivenheder, der også adskilte latinamerikansk politisk udvikling fra udviklingen i fx angelsaksiske og skandinaviske lande. For det første blev en relativt autoritær populisme fremherskende. For det andet blev efterkrigstiden stærkt præget af militærdiktaturer. Først i takt med den generelle demokratiseringsbølge i perioden omkring den kolde krigs slutning opnåede de latinamerikanske befolkninger set under ét de politiske rettigheder, der var udbredte i Vesteuropa og USA.

Det er i lyset af denne demokratisering, som Laclau ser som en af forudsætningerne for yderlige skridt i retning af socialt og radikalt demokrati, at man skal se hans vurdering af potentialerne i den venstrepopulisme, der nu blev en mulighed i Latinamerikanske lande, fordi oppositionen kunne komme åbent til udtryk i de politiske institutioner i stedet for at blive radikaliseret i retning af væbnede befrielseshære som under diktaturerne (jf. fx Barret, m.fl. 2008).

Peronismen, populismen og debatten på venstrefløjen

Debatten om *populismen* i den kritiske, *in casu* gramscianske, tradition, blev reelt startet af Ernesto Laclau med hans analyser af peronismens rolle i argentinsk politik i efterkrigstiden. Denne analyse blev første gang formidlet i Europa af Laclau i Simone du Beauvoirs og Jean Paul Sartres tidsskrift *Les Temps Moderne* i 1969 og året efter bragt i engelsk oversættelse i *New Left Review* (1970). (2) Ernesto Laclau er siden blevet anerkendt som kender af populisme og udvikler af sin egen originale populismetilgang med tilhørende begreb.

I teksten 'Argentina – Imperialist Strategy and the May Crisis' (1970) åbnede Laclau en debat om populismens rolle som politisk bevægelse, der havde fået store efterfølgende konsekvenser for udviklingen af den såkaldte neogramscianisme. (3) I denne sammenhæng er det dog nok at pege på, at Laclau problematiserede den såkaldte *klassereduktionisme* i den samtidige marxismes måde at italesætte politiske konflikter på. I modsætning til den samtidige marxisme, der så alle politiske konflikter og aktører som betingede af klasseforhold, hævdede Laclau, at den argentinske populisme især skulle forstås på et andet niveau. Det vil sige et ægte politisk niveau, hvor der fandtes en konflikt, der ikke kunne reduceres til en klassekonflikt, nemlig konflikten mellem 'folk' og 'magtblok'. Laclau har siden benævnt denne konflikt på

forskellig vis, men her bruges for nemheds skyld blot den oprindelige folk/magtblok-formular.

I Laclaus daværende optik blev den argentinske arbejderklasse i kampen mod landets militærstyre ikke organiseret efter klassekampens linjer, som landets traditionelle socialister og kommunister ville have det, men efter en politisk linje, der kunne kaldes 'populistisk', fordi den organiserede arbejderne som en *folkelig* kraft, der ikke i første række var rettet mod 'det imperialistiske borgerskab' som en *klasse* med økonomiske interesser, men som en del af en *politisk alliance*, der udtrykte forestillingen om det argentinske folks ret til at organisere sig (nationalt) uafhængigt. Modpolen til populismen blev dermed dele af staten, den udenlandske (overvejende britiske) imperialisme og den del af det argentinske borgerskab, der tilsluttede sig 'den imperialistiske strategi', det vil sige 'oligarkerne'.

Populismen organiserede sig overfor denne strategi først og fremmest som en kraft for retten til national selvbestemmelse og etablering af en selvstændig argentinsk udviklingsmodel (fra Laclaus synspunkt helst en socialistisk sådan), der var bæredygtig på landets egne præmisser (Laclau, 2012a). Dette forudsætter, hævder Laclau i en efterfølgende artikel i *New Left Review* (1971), at populismen indgår i opposition til et 'borgerskab, der er fuldstændigt integreret i imperialismen, med hvilken det indgår i en fælles front mod masserne'.

I en efterfølgende bog fra 1977, der også var hans PhD-afhandling, sammenfatter Laclau denne tilgang til populisme. " ... *populismen består i fremstillingen af folkeligt-demokratiske interpellationer som et sammenhængende og antagonistisk kompleks i forhold til den dominerende ideologi.*" (Laclau, 1977/1997; 91, kursivering af Laclau). Dette er en formulering, der efterfølgende har vundet stor indflydelse, også ud over den relativt snævre debatkreds, som Laclau oprindeligt henvendte sig til. 4

To elementer af definitionen fortjener en nærmere omtale, fordi de kan forekomme usædvanlige, og fordi de er centrale for de særlige aspekter af Laclaus tænkning. De første er forestillingen om 'folkelige-demokratiske interpellationer' og det andet er forestillingen om 'antagonisme'.

De folkeligt-demokratiske interpellationer er i Laclaus univers de politiske subjektpositioner, der ikke er direkte klasserelaterede. Det vil sige ideologiske byggesten, der går på tværs af økonomiske interesser og som består af identiteter som religion, nation, køn og lignende. Det er identiteter, der placerer samfundets medlemmer i forskellige roller, og som de mere eller mindre uproblematisk identificerer sig med (interpelleres af). I det givne tilfælde, Argentina, hævder Laclau, at den peronistiske populisme samlede en række identiteter omkring sig med henblik på politisk repræsentation i forhold til magtblokkens ideer: imperialisme, kapitalisme, eksportorientering. Mere

konkret handlede populismens alternativer om, at kirkelig anti-liberalisme, fagforeningsreformisme, demokratisk anti-imperialisme og socialisme kunne samles i en bevægelse vendt mod magtblokken (Ibid.; 94). Dermed stod to samlinger af ideer som 'sammenhængende komplekser' overfor hinanden.

Hvad angår det 'antagonistiske' træk af de to 'ideologiske samlingers' relation, har Laclau mange gange og i mange former hævdet at samfund, når alt kommer til alt kun er midlertidige konstruktioner, der er baseret på afgørende uforeneligheder. Det kirkelige krav om respekt for de åndelige værdier, kan ikke forenes med liberalismens ideer om respekt for produktionens og handelens relative frihed. Nationale krav kan ikke forenes med tilpasning til et imperialistisk verdensmarked, hvor Argentina er en underordnet magt. Men selvom de ikke kan forenes endeligt, kan de dog indgå i midlertidige alliancer, der kæmper om magten og retten til at definere de principper, der skal dannes samfund efter. De grundlæggende uforeneligheder, der er baseret på de forskellige erfaringer, som sektorer af samfundet har dannet over tid, forhindrer denne harmonisering. Derfor forbliver sådanne samfund 'heterogene' til forskel fra homogene.

På den baggrund kan Laclau da også hævde, at "Populismen starter først, når folkeligt-demokratiske elementer fremstilles som et antagonistisk alternativ til den dominerende bloks ideologi." (ibid.), hvilket netop var, hvad peronismen gjorde i 1940'ernes Argentina i forhold til 1930'ernes liberalistiske magtblok. Den 'folkelige' pol i antagonismen udtrykker på den måde en midlertidigt samlet front af ideologiske elementer (identiteter), der er vendt mod en (lige så midlertidig) front af identiteter, der tilbydes af den statskontrollerende magtblok. (5)

Den præsidentielle dimension – set fra Europa

Som det er fremgået spiller præsidenter både som institutionelle ledere og som symbolbærere i skabelse af valgkoalitioner en forholdsvis stor rolle i Latinamerika sammenlignet med fx i Europa. I EU er det typisk en statsminister/'premierminister', der står i spidsen for regeringer, om end der findes undtagelser som Frankrig. Parlamenterne og deres partier spiller tilsvarende en større rolle i politik. Måske især for de folkelige kræfter, der her kan blive repræsenteret og komme til orde, selv om de ikke er dele af den regeringsbærende basis.

I Latinamerikas præsidentielle systemer er relationen mellem en folkevalgt præsident og de støttende dele af befolkningen, der ideelt får deres krav opfyldt, mere direkte. Partierne lever deres liv i parlamenterne, mens præsidenten som regeringsleder har friere spil til at vælge støtter i både den offentlige sektor og det civile samfund. Det giver en præsident med et godt netværk en stærkere stilling *vis a vis* partiledere, embedsmænd og militær. Politikere som Hugo Chavez og Evo Morales havde stor gavn af dette i den første lyserøde bølge.

I Europa har denne præsidentielle udøvelse af folkeligt legitimeret magt, via populistiske mekanismer, givet anledning til skepsis. Man har stillet det spørgsmål om 'præsidentdemokrati' nu også er lige så demokratisk som 'parlamentarisk demokrati'. Ud fra et strikte magtdelingsspørgsmål er der jo ikke noget problem i, at en folkevalgt magthaver udøver magt. Så spørgsmålet burde måske snarere stilles som et spørgsmål om, hvorvidt venstrepopulistiske præsidenter nu også lever op til de demokratiske normer – hvilket er et noget andet spørgsmål, der imidlertid altid bør stilles til formelle magthavere i demokratiske systemer, hvad enten disse er overvejende præsidentielle eller parlamentariske.

Laclau har selv ved flere lejligheder forholdt sig til sådanne problemstillinger. I et interview i 2010 sagde han således at: "De masser, der opstod i begyndelsen af det 20. århundrede (i Latinamerika, red), udtrykte sig overvejende ikke via liberale kanaler, men gennem en form for nationalistiske militære diktaturer. Der eksisterede en tvedeling af massernes erfaringer: der var liberalisme og der var demokrati, der kunne udtrykkes gennem disse uortodokse kanaler. *Først efter erfaringerne med de forfærdelige diktaturer i 1970erne fremstod koblingen liberalisme-demokrati og den nationalpopulistiske tradition. Denne konstruktion er en usikker ting, men jeg tror ikke, at nogen i Latinamerika, hverken Chavez, Morales, Kirchner eller Correa, advokerer for en opløsning af statens liberale fundament. I Latinamerika har vi eller er ved at få, demokratiske regeringer med en stærk præsidentialisme*". (Laclau, 2010c, kursivering ved CJ).

Den første og den sidste sætning i det kursiverede kan de fleste være enige i. Spørgsmålet opstår med den midterste påstand. I 2006 kunne Laclau nok med nogen ret sige, at ingen af de nævnte stod på mål for angreb på den liberale del af demokratiet. Men efter de erfaringer, der er gjort efter Laclaus bortgang i 2014, er der til gengæld med nogen ret stillet spørgsmål ved de nogle af de øvrige ledere/præsidenter. Deres (liberal)demokratiske troværdighed blev problematiseret i kredse langt ud over deres modstandere og ind i deres oprindelige støtter. (6)

I en artikel fra 2006 (oversat til svensk i 2010) skrev Laclau videre "Det er imidlertid legitimt at spørge, om der ikke findes en spænding mellem den folkelige deltagelse og lederen, om ikke den sidstes dominans kan føre til den førstnævntes begrænsning? Det er sandt, at al populisme er udsat for denne fare, men der findes ingen jernlov, der siger, at det er populismens uafvendelige skæbne at bukke under for den." (Laclau 2010b) (7) Dette er ikke stedet, hvor man kan afgøre sådanne spørgsmål på gennemført dokumenterbar ('faglig') vis. Så foreløbig må det række at konkludere, at ligesom europæisk parlamentarisme for nogle kan ligne et elitært, centralistisk system, hvor vælgerne kværnes af partimaskiner og bringes på glatis af dem fra 'de bonede gulve', således kan folkevalgte bolivianere eller

ecuadorianere for andre ligne den europæiske stereotypi af sydamerikanske 'machomænd', der korrumpes, når de kommer til magten.

Set fra et rent politisk synspunkt, hvor det ikke så meget handler om, hvorvidt denne eller hin præsident nu har den folkelige opbakning i orden eller ej, men om hvorvidt et politisk projekt og dets lederskab kan skabe tilslutning, er det imidlertid muligt at diskutere, om den latinamerikanske populismes fokus på præsidenten eller 'lederen' nu også er en god idé i europæisk politik.

Set fra den vinkel kan man sige, at foreløbig er det faktisk den europæiske højrefløj, der bedst har fanget denne models styrker. Margaret Thatcher var det første eksempel, men navne som Gert Wilders, Inger Støjberg og Viktor Orban falder lige for. Et måske specifikt dansk eksempel er Lars Løkke Rasmussen, der er et godt eksempel på en 'leder', der pludselig manglede nogle at lede, og derfor fandt på et parti, der kunne opstilles og faktisk vandt overraskende mange stemmer. Det eneste egentlige eksempel fra den europæiske venstreside er faktisk Jean-Luc Melechon, der er langt mere kendt end navnet på det parti, der støtter ham (La France Insoumise), og som nærmest ene mand kunne trække sit parti ind som det næststørste i den franske nationalforsamling. Og han er netop opstået som 'leder' i det franske, præsidentielle, system.

Om det nu er et tilfælde eller ej, er det endnu ikke lykkedes det europæiske venstre at frembringe den slags ledere, som uden om partiapparater kan 'gøre en forskel', der flytter regeringsmagt. Det kan skyldes, at der i vores region simpelthen er en lederskepsis på venstresiden, der går tilbage til den fascistisk/nazistiske erfaring, der trods alt stadig er levende. Under alle omstændigheder kan kun fremtiden vise, om det kan lykkes det europæiske venstre at efterligne den aktuelle latinamerikanske succes.

Noter

1 At 'politikken skulle realiseres' af en arbejderregering kunne være en slags motto for Laclaus særlige politiske bidrag: spørgsmålet om identitet – *hvem* er det, der skal lave socialisme? Hele populismediskussionen handler netop om, hvordan 'lederskabet'/'arbejderregeringen' skal skrues sammen. Når der ses bort fra, at Laclau forlod forestillingen om en 'arbejder-regering' som lederskab, står det stadig tilbage at de *specifikke* krav (i det givne tilfælde 'national suverænitet' mv.) ikke spiller den store rolle for Laclau. Hvad der spiller en rolle er, hvordan kravene bliver organiseret, så de kan danne basis for et samfundsmæssigt lederskab/en regering.

2 I Argentina havde han fortløbende diskuteret den i 1960'erne i mindre tekster i fx det nævnte magasin *Lucha Obrera*.

3 Udtrykket bruges vistnok første gang systematisk på engelsk i Bob Jessop, (1982) *The Capitalist State*, London og afledt heraf på dansk i Erik Albæk

(1985) Neogramscianismen - en ny tredje vej til demokrati og socialisme' i *Politica* nr. 1.

4 Mudde og Kaltwasser, 2017.

5 "Through this antagonism, the dominated sectors would ... identify themselves .. as 'the other', 'the counterposed' to the dominant powerbloc, as the *underdog*." (Ernesto Laclau, 1977 *Politics and Ideology in Marxist Theory*. London, Verso. P. 107). Umiddelbart forekommer denne formulering af være helt dækkende for den måde som fx Donald Trump præsenterede både sit oprør inden for det republikanske parti på i dette partis interne magtkamp I 2016 og i kampen mellem det republikanske og det demokratiske parti om at blive USA præsident på. Han hævdede i begge tilfælde at repræsentere 'underhundene' i forhold til eliten eller simpelthen 'Washington'. Han samlede også en række krav, der umiddelbart ikke forekommer sammenhængende (en mur mod syd, en opløsning af Obamacare, bedre infrastruktur I USA og et angreb på 'muslimer'), *vis s vis* en anden – imaginær – række krav, som modparten (de angivelige eliter) blev tilskrevet.

6 Det skal dog nævnes, at mange af de problemer, der i dag tilskrives Hugo Chavez, faktisk rettelig ligger i perioden efter hans død. Hans efterfølger Nicolas Maduro har til gengæld en del demokratisk underskud at svare for, men også en opposition, der utvivlsomt har brugt metoder, som falder uden for, hvad man normalt opfatter *fair play* i demokratisk politik.

7 Han uddybede dette i umiddelbar forlængelse heraf: "I Afrika efter afkoloniseringen har vi fx erfaringer med bureaukratisk udartning af populismen under Mugabe, men også med demokratisk og deltagerorienteret populisme under Nyerere. I dagens Venezuela (2006, red) findes der intet, der garanterer at bureaukritisering kommer til at vinde. Hvad vi ser, er tværtimod en mobilisering og selvorganisering inden for sektorer, der tidligere har været marginaliserede, hvilket højst tiltrængt har udvidet den offentlige sfære. Hvis der findes en trussel mod det latinamerikanske demokrati, så kommer den ikke fra populismen, men fra nyliberalismen." (Laclau, 2010b).

Litteratur:

Óscar García Agustin (2021) 'La Grieta – kløften, der deler Argentina'. I Marie Kolling og Clement B. Kjersgaard: *Latinamerika nu*. København.

Patrick Barret et. al., eds. (2008) *The New Latin American Left*. London, Pluto Press.

Paula Biglieri og Luciane Cadahia (2021) *Seven Essays on Populism*. Cambridge.

Allan Dreyer Hansen og Anders Hovmøller (2022) 'Populisme i Socialdemokratiet i Mellemkrigstiden' i Carsten Jensen, red: *Populisme fra venstre*. København.

Carsten Jensen (2013): 'Demokrati og venstrepopulisme i Latinamerika' i *Tidsskriftet Politik*, nr. 2, 16. Årgang.

Ernesto Laclau (2012a): 'Ramos en la historia de la izquierda', *Centro documental Jorge Abelard Ramos*.

Ernesto Laclau (2012b) 'Folkeligt demokratiske kræfter tager kontrol i Latinamerika. Interview med Ernesto Laclau' af Allan Dreyer Hansen, Carsten Jensen og André Sonnichsen, i *Ulandsnyt.dk* (i dag *Globalnyt.dk*), december.

Ernesto Laclau (2012c) 'Democracia, hegemonía y nuevos proyectos en América Latina. Una entrevista con Ernesto Laclau'. Af Hernán Cuevas Valenzuela y Juan Pablo Paredes. *Polis, Latin American Magazine, Volume 11, No. 31, 2012, p 559 571*. <https://philpapers.org/asearch.pl?pub=5538>

Ernesto Laclau (2011) 'Interview with Ernesto Laclau' ved Emilliano Acosta i *Re-Thinking Europe*, Vol 1.

- (2010a): 'El Legado de Néstor Kichner', *El Pais*, 4. nov.

- (2010b): 'Den populistiska vågen och den latinamerikanska mittenvänstern', *Fronesis* 34.

- (2010c) 'On Populist Politics and Parliamentary Paralysis' Interview ved Rudi Laermans i *Open*, no. 20.

- (2005): *On Populist Reason*, London, Verso.

- (1985): 'New Social Movements and the Plurality of the Social', in D. Slater (ed.) *New Social Movements and the State in Latin America*. Amsterdam, CEDLA.

Nicos. P. Mouzelis (1986) *Politics in the Semi-Periphery. Early Parliamentarism and Late Industrialisation ind the Balkans and Latin America*. London.

Cas Mudde og Cristobal Rovira Kaltwasser (2017) *Populism. A very Short Introduction*. Oxford.